

Я

Р

ПЕРЛИНИ СВІТОВОЇ ЛІРИКИ

J. RAINIS

ЯН РАЙНІС

ЛІРИКА

ВИДАВНИЦТВО ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«Д Н І П Р О» — 1965

**С(Лат)
Р18**

Переклад з латиської _____

КИЇВСЬКА КНИЖКОВА Ф-КА «ЖОВТЕНЬ»

МОГУТНІЙ ГОЛОС ПОЕТА-БОРЦЯ

Хоч латиш Ян Райніс був співцем малого своєю кількістю народу, але він став великим поетом світового значення. Його соціальна лірика яскраво сяє в поетичній скарбниці всіх континентів земної кулі. Могутній голос поета-борця і досі звучить бойовим закликком для світових пролетарських мас, тобто для «основного класу», за висловом самого поета.

Міць ліричного голосу Райніса гартувалася в огненних загравах його життєвого шляху. Його поетичні «труди» щільно перепліталися з буремними «днями» тривожних доріг поета.

Уже з малих літ, перебуваючи в сільському оточенні (він народився 11 вересня 1865 року на хуторі Варславани Даугавпільського району, де батько його орендував землю), Райніс був близько знайомий з життям латиського трудового народу і з його віковою поетичною творчістю,— і любов до народних джерел він щиро проніс у своєму серці через усе життя.

Глибоко вражений злиденною долею поневоєних народних мас, Райніс уже в студентські роки бере активну участь у революційно-демократичному русі, а згодом стає редактором латиської прогресивної газети «Щоденний листок»,

в якій містить пристрасні статті проти нестерпного капіталістичного визиску робітничих мас. Вступивши в члени соціал-демократичної партії, він стає невтомним пропагандистом революційних ідей робітничого класу, виступаючи на мітингах і демонстраціях, постійно борючись за права народу.

Таким самим палким і гнівним виступає Райніс і в своїх перших поетичних спробах. Особливо нещадні його сповнені сарказму вірші, спрямовані проти своїх національних «благодійників»-буржуа.

Він, багач, жаліє бідних:
Вздрів їх сльози наяву —
Опуска в кишеню руку
Взять хустинку носову.

*(«Благодійник», 1893,
переклад Д. Білоуса)*

Та ось Райніса разом з іншими учасниками латиського соціал-демократичного руху, з членами так званої «Нової течії», у 1897 році заарештовують і висилають на заслання до колишньої Вятської губернії. В умовах тяжкого північного заслання він пише свою першу, сповнену революційного протесту збірку натхнених віршів, що 1903 року вийшла під назвою «Далекі відгукни у синій вечір». Ця високопоетична і пристрасна збірка стала першим значним революційним твором у латиській прогресивній літературі. Сповнена великої ліричної щирості, вона

разом з тим була бойовим революційним кличем поета-трибуна.

Не скаржитися, не ридать,
Камінні стіни руйнувать,
Розбити кайдани на руках! ¹ —

такий лейтмотив цієї хвилюючої книги.

В травні 1905 року поет після кількарічного тяжкого заслання повернувся на батьківщину і знову пірнув у вир революційної боротьби, працюючи в редакції нелегальної бойової газети латиської соціал-демократичної партії «Циня» («Боротьба»), в якій у свій час виступав і В. І. Ленін. Тоді ж Райніс видав і свою знамениту, сновнену високої емоційної наснаги збірку віршів «Посіви бурі», що була своєрідним і видатним впливом сили й волі революційного пролетаріату тих днів. У цій майстерній книжці, як ні в кого тоді, був виявлений весь пафос революційної боротьби 1905 року:

Тепер — всі разом, всі в гурті!
Настали ранки золоті!
Пташки всі полохливі,
Всі колоски на ниві,
Всі люди нещасливі,—
Єднайтесь!

(«Тепер — всі разом...», 1905,
переклад М. Рильського)

Революційні пісні Райніса звучали бойовим закликом на вулицях і барикадах в буремні дні

¹ «Весняні дні», 1900, переклад Я. Шпорти.

1905 року. Деякі з них стали бойовим прапором пролетаріату і в його пізніших битвах. Сила поетичного голосу Райніса саме й полягає у щільному поєднанні високого натхнення з щоденною політичною дією незламного революційного борця, що і є основною ознакою справжньої соціальної лірики.

Таке ж саме бойове почуття проймає і написаний у ті дні драматичний твір, глибоко поетичну п'єсу «Вогонь і ніч», де змальовано запеклу боротьбу двох ворожих сил.

Після поразки першої російської революції Райніс разом з своєю дружиною, відомою латиською поетесою Аспазією, змушений був емігрувати до Швейцарії. Але в своїх віршах того періоду, коли виявився спад революційного піднесення, Райніс ні на мить не втрачає віри в перемогу людства над «чорним рицарем», кличе народ до нових битв за соціальне і національне визволення. Такими бойовими настроями пройняті збірки ліричних віршів поета «Тиха книга» (1909), «Ті, що не забувають» (1910), «Кінець і початок» (1913), символічна поема «Ave sol» («Привіт сонцю») і високопоетичні п'єси «Золотий кінь» і «Вій, вітерець». Як і в попередніх збірках, в цих поетичних творах Райніс досягає вершин соціальної лірики, його могутній голос народного поета-трибуна лунає в них з нечуваною раніше силою.

Я в затишку ні року не спочинув,
Не змарнував ні тижня, ні доби,
Бо вищого нема в житті від боротьби!
Це — боротьба тяжка, безжалісна, могутня
За долю нашого народу, за майбутнє,
Яке тепер, сьогодні, в наші дні,
Вирішується в битвах і борні...
До сонця зрікся йти я манівцем своїм,—
З народом вкупі я. Народ є над усім!

*(«Борцем я був...», 1907,
переклад М. Бажана)*

Проречистий голос величезної емоційної напруги підтримував пролетарських бійців, ганьбив оспалих і зневірених, кликав до нових боїв за кращу долю «основного класу» людства. Поет всією силою свого внутрішнього горіння відчував близький прихід пролетарської революції.

І коли спалахнули громи Великої Жовтневої соціалістичної революції, всі надії Райніса були звернені на Схід..

Повернувшись на початку 1920 року з еміграції на батьківщину, поет застав у ній шумовиння латиських націоналістичних запроданців. «Коли ми, політичні засланці та емігранти, повернулися до Латвії, ми сподівалися побачити вільну Латвію, але ми її не застали такою...» — з великою гіркотою відзначає Райніс одразу ж після повернення на батьківщину.

Сповнений невимовного гніву проти зрадників, проти буржуазії та її посіпак, він не втрачає надій на повне визволення латиського пролетаріату і з полум'яним натхненням у 1928 році

у вірші «Не забудь свого призначення» виголошує на весь світ: «Ти — основний, ти — найміцніший... класе мій!» Як і завжди в своєму житті, він і на цей раз був на передових позиціях. Недаром і одну із своїх книг він промовисто назвав «Муза в боях».

В цей час погляд поета звертається до радянської дійсності, до переможної ходи радянської багатонаціональної країни. І, захоплений її величчю, після перебування в Мінську на відкритті Білоруської Академії наук він записує в своєму щоденнику: «Немає для поета більшої радості, ніж бачити, переживати і бути захопленим цим чистим, яскравим потоком світла...» Він помер 12 вересня 1929 року з великими надіями і з пльним поглядом, зверненням на Схід, до манливих огнів великої Радянської країни.

І от сподіванки поета-борця справдились: його батьківщина теж стала вільною, радянською, де «основний», робітничий, клас став господарем політичного, економічного і культурного життя. А його поетичні перли, збірки його політичної лірики, співзвучної трудящим усіх народів, виходять великими тиражами не тільки в Латвії, а і в інших республіках. Ніжне і водночас гнівне слово Райніса, що спалахує часом іскрами шевченківського звучання, має широкий відгомін зокрема й на Радянській Україні,— його про-

роче слово лунає в перекладах кращих українських поетів.

Райніс у своїй творчості був поетом надзвичайно широкого діапазону. Крім лірики природи і людських почуттів, крім соціальної лірики, він був автором сатиричних віршів, монументальних поем і драматичних творів. До того ж він вважав своїм обов'язком дати своєму народові в перекладах латиською мовою кращі твори світової літератури — він залишив майстерні переклади трагедії Шекспіра, «Фауста» Гете, «Бориса Годунова» Пушкіна і багатьох інших класичних творів.

Так само і палітра його художніх засобів надзвичайно різноманітна. Райніс — майстер строгих метричних форм і вільного вірша, і хоч він часто вдається до численних символів і алегорій, це не заважає йому бути видатним майстром реалістичного письма.

Відгомін поетичного слова Райніса величезний. Революційна пристрась, щирість почуттів, ясність думки і глибока народність наскрізь проймають його гідну подиву поетичну творчість. Видатний латиський письменник Андрій Упіт, який був у свій час соратником поета в революційній боротьбі, якось висловився про поета-борця, співця трудової людини: «Література латиська має право пишатися тим, що може назвати своїм одного з найбільших у світі поетів

трудящих». Не тільки для своїх сучасників, а і для наступних поколінь його поетичні твори є чудовими перлинами світового поетичного слова, особливо пристрасної політичної лірики. Широко читацькі кола ще довго з жадобою припадатимуть спраглими устами до живодайного поетичного джерела великого Яна Райніса.

Микола ТЕРЕЩЕНКО

ЛІРИКА

ІЗ КНИГИ

«ДАЛЕКІ ВІДГУКИ У СИНІЙ ВЕЧІР»

ЗЛАМАНІ СОСНИ

На березі моря зламав буревій
Ті сосни, що вийшли з грозою на бій,
Він вирвати їх із корінням хотів
За те, що по-рабськи не гнули хребтів.

«Ти нас поламала, навало чужа,
Та ще не скорилася наша душа.
Кожніська копара, кожнісінька віть
До тебе ненависть у хвої таїть!»

Немов кораблі, виринають з води
Поламаних сосон високі ряди.
І гордо вони проти бурі ідуть,
Про битву нову, наче дзвони, гудуть:

«Здіймайся валами, навало чужа,
Звивайся підступно вузлами вужа —
Тобі нас ніколи не вбить, не втопить,
Ми далеч осягнем, де в сонці блакить!»

КОРОЛІВНА

Був той грізний день:
Кров лилась фонтаном,
Скрився в землю замок королівни.

В замку тім живе
Світла королівна,
Шість століть уже пряде невпинно.

Стіни там — янтар,
І долівка мідна,
Стеля з перлів, крокви — сталлю сяють.

Прядка — грізний грім,
В ручках королівни —
Гребінь з камню, нитки — блискавиці.

Блиска гнів в очах
Ясних королівни,
Злотом сяє крісло, пес вартує.

Часто чорний пес
Гавка, люто виє,
Звівши морду вгору: запах крові чує.

Грізний день прийде,
Бризне кров фонтаном,
Замок королівни з надр постане.

Ткати світлі дні
Буде королівна:
Промінь щастя — нитка, радість —
друга.

І тканина ця
Буде сонцем гріти
Всіх земних страждальців, дітей горя.

1881—1898

ВІН ЦЕ ЗНАВ

Він, це знаючи,
Жив у чеканні
З дня, коли хворість
Тіло струснула;

Все це знаючи,
Здавна знаючи,
Жив він, готовий
Смерть зустріти.

Жив, ясно бачачи,
Жив, розуміючи
Все, що минулося,
Все, що настане...

.
.

Біля постелі
Діти поникли
В мокрих сорочечках,
З лицами спухлими.

Витерши сльози,
Руку простягнувши,
Жінка водицею
Поїть востаннє...

Добре він відає,
Ясно вбачає він
Те, що з коханими
Станеться далі;

Все життя, прожите
В праці невпинній,
В поті і злиднях,
Марним є справді,—

Він не лишає
Дітям і жінці,
Крім безпритульності,
Більше нічого...

Все це побачивши,
Вмер він тихо,
Стисши зубами
З ліжка солону.

Світлого розуму
Хворий не втратив
Аж до останньої
Смертної миті.

1884—1888

ЗОЛОТЕ ЛИСТЯ

Тягнулась довго
В свинцевих шатах
Лінива ніч.

Здавалось, ніби
Життя востаннє
Кидало клич.

Голівки клали
Землі на груди
Трави в печалі.

Ждуть сходу сонця
Ліси і птахи
І сині далі.

Чого в зажурі
Ви, юні душі,
Зелен-рожеві?

Вас на світанку
Цілують перших
Вітри лишневі.

Гірських берізок
Листочки в золоті
Тремтять, тріпочуть.

Вони найперші
В зорі скупались
Опісля ночі.

Вони не змерзли,
Віщують ранок,
Легкі, веселі.

Весь день тріпочуть,
Говорять з сонцем
На сивій скелі.

1889—1902

ПОРЯДНИЙ ГРОМАДЯНИН

Чесний труд — чужі лиш руки,
Спокій серця — людські муки,
Стан не так, щоб із тонких,
І зневага до усіх.

Постать цю я міг би, брате,
В пеклі навіть упізнати.

1892—1895

ПІСНЯ БІДАКА

Спину зігнувши,
Всюди блукати,
Милості-хліба
Слізно багатати,—

Що є ганебніше
В світі оцьому:
Руку лизати
Убивці своєму.

Тому, хто в тебе
Відняв усе в світі,
Ким твоє тіло
І серце прибиті!

Благать, щоб продовжив
Життя на хвилину,
Щоб хоч би трошки
Відтяг домовину!

Своє первородство
Йому відступить,
Аби сочевичної
Юшки зажить!

Люди нікчемні,
Бадилля, хмиз!
Очі змокрили
У вас од сліз.

Хто кволих серцем
Буде жаліть?
Треба боротись,
Палати, кипіть!

1894—1897

НАЙГЛИБШІ ДУМИ

Думи найглибші
Втілює мозок
В слово безформне,
В сон маячливий.

Думи широкі,
Сповнені муки,
Вироку злого
Воля залізна.

Що вже за радість —
Думи додумать!
Ти утікаєш —
Ловлять і топчуть!

1895

БЛАГОДІЙНИК

Він, багач, жаліє бідних:
Вздрів їх сльози наяву —
Опуска в кишеню руку
Взять хустинку носову.

[1896]

НАПЕРЕДОДНІ ВІЧНОСТІ

І ось вона — смерть!

Не був боягузом ніде я й ніколи;
Я виніс в стражданнях з життєвої школи
Цю мужність: впірнуть в небуття
шкереберть...

І ось вона — смерть!

А все-таки гидко! Бере пропасниця,
Коли мені смерть, ця мерзенна, присниться;
Розширяться очі, волосся здибиться...
Скінчитись життю, сонцедайному вщерть?..
І ось вона — смерть!..

Так ось вона — смерть!..

Життя ж свої обрії ширить — співає...
Мій труд, недовершений труд, ще триває...
Розкластись на атоми? Знов — круговерть?..
Так ось вона — смерть!

1897

МРІЇ КВІТІВ

...Щоб я ненавидів життя,
Втікав у пустелі —
Тому, що не всі квітки мрій
Дали плоди?

Гете, «Прометей»

Все, що зів'яло — зарито в землі,
Сповнене тайни, в темряві-млі...
Стиснути зуби — хрест нести,
Поки ще дихати можеш ти;
Стиснути зуби, геть розпач!
Чуже!..
О, ця надія — остання уже!..

Падають руки...
Та в громі вітань
Сонце вже блиснуло:
Встань!

1897

ТІ, ЩО ЛЮБЛЯТЬ БАТЬКІВЩИНУ

Є такі, що для них батьківщина,— то хата сама,
У якій і спочити, й сховатися можна в негоду.
І спокійні вони, якщо мають ще хліб в нагороду,
Зовсім їх не тривожить: чи день навкруги, чи
пітьма.

Люблять ті батьківщину, що всю її в серці
вмістили,
І за думу про неї в них більшої думи нема,—
Біль вітчизни, як молот, кує і гартує їм сили...

І немає для них болісніших, нестерпніших мук,
Ніж гнітюче неробство в кайдани закованих рук!

1897

ПЕРЕД ГРОЗОЮ

I

Високе небо хмарами взялось,
Стемніло сонце, мороком повите.
Вогонь, що сяяв і кипів над світом,
Сховав у хмарах золото волось.

Росте пітьма, від жаху серце ние,
Неволею півнеба затяглось,
Душа гнітиться, і чоло блідніє,
І рветься мрія крізь печаль і гнів
До сонячних далеких берегів.

II

А хмара суне, стелить чорний шлях,
Яскраве світло душить темнотою.
Гримить-гуде уже над головою,
Принишкли ластівки, затихло на полях.

Ударив грім, і — буря люто трощить,
Корчує дерево; на ріках і морях
Здіймає хвилі, мов з відра полоще:
П'ятою смерті топче все і рве,
Земну красу ламає, аж реве.

III

І все пригнічено — в глуху і темну ніч
Далеких блискавиць б'ють спалахи несмілі,

Сльозами ллється дощ на ниви онімілі,
І смерть чатує кожний світлий клич.

Зломилась віра, руки опустились,
Але ще жевріє вогонь між попелищ,
Щоб знов будить думки, збирати сили.
Холодний дощ проходить по кістках;
Лякливі голоси тремтять на болотах.

1897—1899

СХОДЯЧИ НА ВЕРХІВ'Я

...Який самотній ти з роками станеш.
За другом друг від тебе геть іде.
Спочатку ще хоч квіточку наглянеш
Чи рідну душу стрінеш де-не-де.

Та зникне й те. В засніженій безодні
Безмежна тиша серце опаде,
Спокою ж скелі не дадуть холодні:

Укриєшся за крижані щити,
А в грудях буде сум земний пекти.

1897—1900

БУЛА СУВОРА ЗИМА

Була сувора
Зима печальна,
Коли ішов я
В дорогу дальню.

Навкруг звучало:
«Мир на землі!»
Гриміли дзвони
В туманній млі.

За поли вітер
Хапав мене,
Сміявсь глузливо,
Що все мине.

З долини вітер
Снігом шпурляв
І на ялини
Пилом сідав.

Ах, сніг глибокі!
І мир довкола...
Від стужі серце
Вмирає кволе.

В моєму серці
Цвіте весна,
Хоч вас вкриває
Зима страшна.

А я в вигнання
Весну проношу.
Ви не любили
Її, хорошу!

Для вас приніс би
Весну я знову,
Щоб сну важкого
Розбить закову.

Чи й досі марить
Земля ще снами?
Чи й досі вкрита
Вона снігами?

Чи й досі дзвони
Віщують спокій?
Чого ж спите ви
В цей час жорстокий?

А я в ці роки
Крізь ваші сни
Один вслухаюсь
В голос весни.

До батьківщини
Звертаюсь я,
Бо вкрилась горем
Душа моя.

1898—1902

БЛУДНИЙ СИН

Холодний дощ, імла встає з долин.
Іде він босий, в одязі лихому.
Ви думали, що прийде блудний син,
Зігнувшись, до батьківського дому?

Ні! Гордість на чолі його ясному,
І, ніби пурпур дорогих тканин,
Лахміття розвивається на ньому.

В ярмі йому довіку не стогнать!
Іде суддя, щоб з храму вас прогнать.

1899—1900

ВПЕРЕД!

Доценту міст зламав ти за собою,
Яким вернутись в затишок би міг,
Де ніжністю зустріли б, теплотою
Тебе з холодних і тяжких доріг...

Моста нема, човни — в морській безодні,
І трощить буря скелі кам'яні,
Над берегом чайки кричать самотні.

На руки впали плями кров'яні...
Вперед! Назустріч сонцю вдалині.

1899—1901

ЛЮДИ СПОКОЮ

Назустріч вам він серце ніс привітне,
Палке, як сонце ранньої весни,
І вітер ніжно вас овіяв квітнем...

А ви ж у постіль врилися в той час
І думали: «Оці солодкі сни
Невже дозволим викрасти у нас?»

Нехай іде і нас не зачіпає,
Він кличе нас у безвість далини.
А чи можливо це, сам бог не знає...

Невже ми підемо за ним усі?
Красу він кине в прірву глибини,
Шлях спокою ми вкажемо красі.

Залишимося спокійні ми серцями,
Їх колесатимуть солодкі сни
Між квітами під цими небесами.

Того, хто ходить завше сам брудний
І хоче дати нам красу,— жени,
Відкинь його, без жалості убий...»

Отак базікаючи знову й знову,
Від страху намагаються вони
Свою ганьбу гучним прикрити словом.

...Але він далі серце ніс привітне,
Палке, як сонце ранньої весни,
Йому назустріч вітер дихав квітнем...

1899—1902

ВСТАНЬ!

Жодної зірки,
І небо сумне,
Серце ж у тебе
Гаряче, ясне.

Встань, хоч навколо
Ще спить цілий край,
Мрії рожеві,
Мов ковдру, скидай.

Встань, схаменися
І з себе, дитя,
Струшуй всю нечисть
Старого життя!

1899—1902

FIAT JUSTITIA!

Є справедливість в нас лише одна.
Вона незламна, вічна, непохитна.
Народжена у тьмі тисячоліть,
Вона керує світом споконвіку.
Коли б загинув і увесь наш світ,
То все-таки б лишилась справедливість.
Fiat justitia, ruat mundus!¹

*

У кріслі справедливість возсіда,
Сягає хмар своєю головою.
Пов'язка біла в неї на очах.
Стоїть на скелі крісло те високе,
На горах трупів, на горбах кісток.
З стволів гармат у крісла того ніжки,
Його ж сидіння сплетене з оков,
Що в них були заковані народи,
Які лиш тим і винні, що малі.
У діви терези: в одній із шальок —
Невинно кров пролита, в другій — меч.
І друга шалька вниз перетягає.
Ця діва в златно-пурпурнім вбранні,
Шовк мантиї з плечей її спадає,

¹ Хай живе справедливість, хоч би й гинув світ!
(Лат.)

Широкий пояс охопив їй стан,
Свинцеві туфлі, із заліз підбори;
Сокира збоку, батогн її закон.
Сидить вона, тонкі стуливши губи.
І кожне слово, що злітає з губ,
Це — лезо гостре, вістря у кинджала.
Її слова — то вирок, то наказ —
Свистять в повітрі, наче змах сокири.
І що не скаже, здійснюється вмить,
Аж поки вся земля не зчервоніє
Й не запалає небо від заграєв.
Fiat justitia, guat mundus!

*

От справедливість зводиться із крісла
І йде, щоб владу ширити свою.
Це миротворча, віща справедливість;
Пов'язка на очах, і, мов сліпа,
Бреде, добра від зла не розрізняє.
Лиш вчинки судить. Що їй до причин?
Що їй до лиць блідих, до сліз гарячих?
Що їй до рук, які в відчаї довго
Ламались, поки зважились на зло?
Так, справедливість за віки, напевне,
Постаріла, послабшав зір,
Бо ж вічно в неї на очах пов'язка.
Та ще, здається, притупився й слух,
А чи в ушах м'яка у неї вовна,
Бо байдуже вона минає всіх,

А хриплі голоси кричать про поміч.
Нехай кричать, її те не обходить,
Не дослухалась вік вона до них.
Fiat justitia, ruat mundus!

•

Що стан гнучкий, то лиш здаля здається.
Ліниво йде ходою нетвердою,
То де ж їй винуватця наздогнать?
І от тому невинного хапає.
Лиш нюх у неї, мабуть, ще тонкий:
Зачує дим злиденної хатини
Й собі міркує: «Дай-но обмину!»
Коли ж побути в хаті доведеться,
То стане смирна з смирними вона,
І тиха, і несмілива, і гречна.
Не лізе всім нахабно до очей
Й не горда зовсім, як нам видається.
Як гроші мовлять, то вона мовчить.
Дозволить жарт, ще й дасть поторгуватись.
Уміє при звичаїтись до всіх.
З володарями смілива вона:
Показує свою їм непохитність.
Тоді перечить їй ніяк не можна.
І навіть хай загине світ увесь,
І стогін з тисяч горл нехай лунає,
І здіймуться у гніві кулаки,
Та все ж повинна бути справедливість.
На всіх, що опір чинять, ляже гнів,

Злі бур'яни вона з корінням вирве
Її останнє слово скаже і прокляття.
Fiat justitia, ruat mundus!

*

Стара вже стала, видно, справедливість.
Щодалі більш нездужає вона,
До смерті їй три чисниці лишилось.
Знесиллась, лише велике зло
Її росте й зростають злодіяння.
Недобра зморшка глибшає круг губ,
Оскал зневаги все стає різкішим.
Підкошуються ноги, а в кістках
Всихає мозок. Милиця сама
Хиткий її скелет ще підпирає.
І милицею б'є того, хто впав,
Лице ногою топче прохачеві.
Fiat justitia, ruat mundus!

*

Давно кінець свій чує справедливість,
Життя її висить на волоску.
Впаде скелет і страшно загримить
Від тих кісток, від черепа пустого;
І здійметься в повітря чорний пил.
Від висохлих річок, потоків крові,
Пролитої в боях за справедливість,
Пил від її отруєної слини,
Від руйновищ судових установ.

Від гною й сміття, що поназбирались
Тисячоліттями. Від їх гниття
Ішов землею сморід нестерпучий,
Аж нічим стало дихать від задухи;
Життя зелене ледве не заглухло.
Але крізь тлін зійшла зелена прорість,
І над старим піднявся світ новий.
Ruat justitia, fiat mundus!

1899—1902

ТОНКІ ПАЛЬЧИКИ

Я згадую й нині в печалі
Тонесенькі пальці з кришталю.

І сходять два сонечка вмить,
Як світло крізь пальці струмить.

Розтулиш ті пальчики — й ось
Проміння зорі розлилось.

А очі затулиш мені —
Світ стане в рожевім огні!

Ті пальчики десь вдалині,
Та сонце сіяє мені!

Ті пальчики... Жалю мій, жалю,
З рожевого, мабуть, кришталю.

1900

СТАРОВИНА

В чарівному світлі все сяє, блищить,
Звук кожний, як пісня на струнах, бринить.

В лісах і по луках дівчата співають,
Вогні на Купала по горах палають.

Похмурий, як тайна, спить ліс під горою,
Гора кришталева, палац під водою.

Улесливий сміх в очеретах русалок,
І мавки у сяйві ведуть тихий танок.

Нерадісні співи сиріт-бідаків
Скрізь чути по наймах у лютих панів.

Та в морі змія чорна меле муку
Панам тим на горе, на муку лиху.

У бій іде воїн — і схід прояснів,—
Відточений меч на його ворогів.

Підніметься замок з-за гір, як фонтан,
З столітнього сну через дим і туман.

І серце людей буде всіх веселить —
Червоним, зеленим і синім світить.

1900—1901

ТВОЄ ЩАСТЯ

Ти натхнення дарив і не гас:
Вір, полюблять тебе у свій час.
А коли ти й самотний перейдеш це поле,
Якщо навіть тебе не полюблять ніколи,—
Ти боровся й співав не дарма:
В світі іншого щастя нема.

1899—1903

MEMORANDUM! ¹

Ждали, чекали ви довго,
Століття текли в сподіваннях.
Рідко просили ви прав,
Вірячи в милість чужу.

Ждати їй надіятись — чемно,
Добре — просить, вимагати,
Краще ж не вічно чекать,—
Волю у битві здобуть!

1899—1903

¹ До уваги!

ЗИМОВЕ НАДВЕЧІР'Я

В жовтавім світлі, кволім та блідім,
Зимовий присмерк погаса щодня
І сонце падає за небокрай.
Повільні ночі позіхають в сні —
Та я не владний ні прискорить їх,
Ані затримать сонце на землі,
Чп землю повернуть йому навстріч.
Я можу лиш будити сум в серцях,
Розпалювати в ваших грудях гнів,
Перстами доторкатись ваших ран,
Щоб не змирились з тьмою ночі ви,
Не вірили, що вічне царство тьми!

1899—1903

ЗЕЛЕНА ВЛАДА ВЕСНИ

Бачиш, навіть найстаріші
Одяглись в бруньки берези,—
Круків каркання тверезе
Також повне почуття.

Воронням отим, що має
Тільки з смертю й падлом діло,
Нині теж оволоділо
Владне прагнення життя.

Що ж, та чорна згряя вміє
Все найкраще забирати,
Вміє й нас живцем клювати,
Вихваляючи весну.

Та й старі берези знають —
Так вже в світі повелося,
Пожовтіє в них волосся,
Віти схиляться в журбі.

А тим часом гай шумує,
Молодіє, зеленіє,
Вороння — і те не сміє
Заперечувать весні.

1899—1903

ДУША ГЛИБОКА

(Е. Р.)

Душе глибока
І неситима,
Вічно ти прагнеш —
Вічної хочеш
Любові.

Душе багата,
Хочеш ти скарбу
Тільки для того,
Щоб віддавати.
Думи і мрії
Глибшають в нетрях —
Щедро ти сієш
Їх, наче зерно,
В ріллі вологі і теплі.

Ти сприйняла б усі муки,
Виплакала б усі сльози —
Та сироти світу
Чути не чують
Голосу твого,
Ніжного голосу твого...

Заспаний, хмурий,
Світ наш чвалає —

Що йому мрії?
Не почуває він
І не мислить:
Звик лиш стогнати
У вічнім ярмі.

Ти ж, моя душе,
Рвеш всі закови,
Прагнеш все вгору
З нетрищ найглибших,
В лютому гніві
Кидаєш в небо
Грізьби й прокльони,
Як в землетрусі
Лаву й каміння
Вулкан.

А світ цей похмурий,
Лютий спросоння,
Розпинає тебе на хресті.

Душе глибока
І невситима,
Вічно ти прагнеш —
Вічної хочеш
Любові.

ПОЛЬОВИЙ КАМІНЬ

Кинули з лану
Аж на межу
Великий камінь.
«Чом тут лежу?

За віщо нападсть
Така мені?» —
Міркує камінь
У бур'яні.

«У буйнім житі
Я раював,
Тепер обніжок
За житло став.

Я житу шкодив,
Його давив!
Хіба ж один я
Таке чинив?

Топтали й коні,
Й господар м'яв,
І птах усякий
Його клював.

А я в одвіті
За всіх один?!» —
Так думав камінь.
Нещасний він!

Нехай міркує
Собі про те,
Аж поки мохом
Не поросте.

•

Який же, камню,
Ти ще глупак!
В день викидають
Тисячі так.

1903—1904

ТЮРЕМНІ МУРИ

Більш обличчя не видно людського,
Ні веселого, ні жалібного,
Ні привітних, ясних очей —
Все поглинув морок ночей.

Наче поїзд промчав наді мною,
Хтось вітав із віконця рукою.
Більш нічого не чуть з далини:
Нині серце самотнє замкни!

Та хіба вітерцям не шуміти?
І листкам у гаях не тремтіти?

Чуєш? Постріл далекий гримить,—
Зачинилися двері міцні...
То не вітер в лісу шелестить,
Не листочки здригають дрібні,—
То лиш мури тюремні сумні,
Де минуть мої втрачені дні.

1903—1904

ВЧОРА І СЬОГОДНІ

Вчора

Буря над морем реве,
Хмари на обрії рве,
Виє і виє.

Віють вітри навісні,
Гасять у морі вогні,
Буря навколо шаліє,
Виє і виє.

Сьогодні

Вже вітерці гомінкі
Хмари розгонять важкі,
Мчать без упину.

Сонце над морем горить,
Море у сяйві тремтить,
Жде переможну годину,
Щасну хвилину.

1904

ЩЕ СОНЦЕ СПИТЬ

Ще сонце спить,
А день вже заяснів;
Нарешті він прийшов-таки, приспів,
Хоч ледве в хмарах розцвіта блакить...
Ще сонце спить.

Ще сонце спить,
Та тоне тьма в ярах,
І гасне біль нічний в німих серцях.
Геть сумніви — тепер ти б міг спочить,
Хоч сонце й спить.

Ще сонце спить,
Та скоро заспіва
У луках птаство й зашумить трава,
І пастушки прокинуться за мить,—
Ще сонце спить...

1904

ПЛЕМ'Я ІДЕ НОВЕ

Небо і сонце,
Поле і море,
Все, чим радіє
Кожне серце живе,—

Все це — багатство
Твоє неозоре.
Вже твоє літо
Квіти вогнисті рве.

Співай же про тих,
Чия боротьба сувора;
Гуде твоє море,
Плем'я іде нове!

1904

ДО БІЛОГО МОРЯ

Тихо сміються
Жваві струмочки —
Доки зіллються
В поточки.

Дзвонячи срібно,
Прядивом стеляться —
Нитками дрібно
Куделяться...

Низом все плинуть,
В'ються, збігаються,
Линуть і линуть,
Мов граються.

Взявшись за руки,
З дітками в ногу,—
Перебігають
Дорогу...

З Даугавою,
Повною квіту,
Стрінуться й далі —
По світу!..

Річка ж у море
Мчить їх, одхвилює —

Пинить прозоре,
Вибілює...

Там їх підносять
З моря хмарини:
Дощик ж просять
Долини.

1905

ПОВІР'Я СТАРИХ ЛЮДЕЙ

В ці дні сосновий ліс рубають:
Прокляття на землі зникають.

Таке повір'я люди знають:
Коли сосновий ліс рубають
Напровесні, біля доріг
Дзюрчать струмки і тане сніг.
Уже не віють заметілі,
Зима вернутися не в силі.
Немов фортеці вікові,
Палаці гинуть льодові,
І падають столітні брами,
Розбиті світлими мечами...
Морози, що кували вік
Струмки, озера, русла рік,
Завія — вісниця неволі,
Що ночі й дні гасала в полі,
Вбивала в лузі ранній цвіт,
Синиць вигонила в політ,
Ховала пісню в домовину,
Поета гнала на чужину,—
Тепер загинуть назавжди
Від грізного часу ходи!

•

О, як боялися зав'юги
Ліси пустельні та яруги!
О, як від неї край доріг

Втікали звірі у барліг,
Скрізь по хатах, усім на диво,
Ховались люди полохливо,
Тремтіли довгі ночі й дні
Наєдині, в самотині.
І друг не міг прийняти на віру
Твої думки, розмову щиру,
Бо всюди зрадництво було,
І сплячка, сплячка, як на зло!..
Та всьому згинуть назавжди
Від грізного часу ходи!

*

Отак було. Чи ж довго буде?
Хіба могли те знати люди?
Хто руйнував,— той сам упав!
Нам промінь сонячний загравав...

*

Мороз нічого сам не вдіє...
А він же стільки мав надії...
Що все незмінне — він те знав...
Чом промінь сонця засіяв?
Мороз міркує: «Маєш див!
І хто б це землю розбудив?
То пташка, думає, весела
Весну понесла в дальні села».

Він тучу гонить, сіє град.
«Назад, вертайтеся, назад!..

А може, думає, трава? —
Дивись, під снігом ожива...

А що, коли брунчаста гілка?
І де то їх взялося стільки!

Бунтівники! Сюди-но їх!
Вбивати, вішати усіх!»

І він збирає грізну силу,
Щоб всіх загнати у могилу,

Веде війська свої в похід:
«Нехай все буде, як і слід...»

•

О, як мороз не розуміє,
Що сонце, сонце землю гріє!

Що час новітній нам гряде,
Бо сонце світить молоде.

Його у світі вся провина,
Що вільною стає людина,

Що пташка, гілка і трава —
Усе навколо ожива.

І сонце, сонце за собою
Веде братів моїх до бою.

Народ підвівся недарма —
Від смерті згине смерть сама!

Бо вже повітній час гряде,
Нам сяє сонце молоде!

В ці дні сосновий ліс рубають:
Що буде потім — люди знають!
Прокляття на землі зникають!

1905

ВЕЛИКІ МІХИ БУРІ

Ми вітру міх той роздували,
Міцно на нього натискали,
Аж білим стало полум'я в горні,
У горні сонця.
Спека нестерпна, жар силенний,
Подих навколо чувсь огненний —
Хай тане сніг! Крижин — не жаль!
Мчаться потоки вдаль!..
Встали хмари, як гори,
Пекучий вітер диха знов —
Всі подуви несе з собою:
І бурі, й грози нечувані;
З землі він тягне рослини
І всіх тварин із нір глибоких.
Нас буря в селах, містах
Підносить на дужих руках,
Несе течією грозовою
З собою, з собою!

Всіх розбуджує гомін:
Ген з-під снігу вже ряст пробився,
Вже виглядає ніжна травиця,
Бродить невтримний сік,
І кожна брунька розкриється скоро,
З країв далеких линуть птиці,

Щебет в гаях луна!
Гляньте, та справді ж весна!
Синь — глибина.
Палац сонячний зводить весна!

1905

* * *

Тепер — всі разом, всі в гурті!
Настали ранки золоті!
Пташки всі похливі,
Всі колоски на ниві,
Всі люди нещасливі,—
Єднайтесь!

1905

ПІСЛЯ ДОВГОГО СНУ

Мляво дим струмує,
Плине над дахами,
Втомлений весняною блакиттю.

Хоч і мжичить небо,—
Вже скресає крига,
Віти в сні випростують берези.

Важко дихать грудям,
Мов по снах зловісних,
Мов по довгих днях страждання й болю.

Але вже всміхнулось
Сонце, хоч ще важко
Вірити пробудженню новому.

А важкі повіки
Ще бояться сонця —
Так від радості одвикли люди.

1905

НА ВОЛЮ!

Синички крихітні,
Тендітне листячко,—
На волю, на волю!

Ніжні, гнучі гілочки,
Бруньки маленькі,
Хвоїночки,
Травня квітоськи,
Стрибунці-шпачки,
Світлі світлячки,
Сірі мужички,
Гномики-трудівнички,—
На волю, на волю!

Зводься, болотна ліліє,
Журна берізонько,
Віттям розгойдуйся,
Млу розганяй;
Сяйте; зіниці,
Мов блискавиці,—
На волю, на волю!

Із диму-диму,
Із куряви-пилу,
Із підземелля

Постаті чорні
Зводяться гордо,
Кличуть: «Єднайтесь!»
Клич, наче племінь,
Над ними має,—
На волю, на волю!

Нашу давню мрію —
Здійснійш, мій люде,
Знищиш безнадію
І горе люте.
Сонця милого жар,
Пада чорна запона хмар,—
На волю, на волю!

1905

ЧЕСНИЙ ЛІБЕРАЛ

Він був колись між нами, та назад
Вернувся знов до пункту вихідного.
Ступаючи нетвердо і невлад,
Бреде він серед натовпу густого.

Життя його по руслу йде старому,
Він жорна крутить з іншими уряд,
Тельцю почав молитись золотому.

Йому колишні пориви смішні.
Гризе огида в серці десь на дні.

1905

ДАЛЬНІ ВІДГУКИ

Дальні відгуки
У вечірній час
В дальній світ лункий
Понеслись од нас.

Пронеслися вдаль
Від лугів моїх,
Ніч, страшна печаль
Закувала їх.

Ви їм в тій порі
Серце звірили?
Ну, і що ж? В журі
Їм не вірили.

*

Вечір буде йти,
Ніч шатро напне,
Коней наймити
Поведуть в нічне.

Де світанок брів,—
Роси п'є земля,
Пастушок корів
Пожене в поля.

Хлопцям йти в росі
В дальній світ лункий,
І почують всі
Скорбні відгуки.

*

Звуки, що журну
Пісню пронесли,
Вже тепер весну
Славить тут змогли.

Гук летить здаля,
З часом гониться,
Скоро всі поля
Гулом сповняться.

1905

ЗЛОВІСНИЙ СОН

День задушила
Хмара імлі.
В сіру фортецю
Через вали
Світ не проб'ється —
Морок усе обійма.
Як тут похмуро!
Страх тут панує й п'їтьма.
Геть закоптілі
Вікон шибки.
Стіни змокрілі.
Руки в лабети закуто тяжкі.

Переді мною стіл червоніє.
Далі, за ним,
П'ятеро пащ бовваніє,
Диких, огидних, з оскалом страшним:
Двоє вовків, дві лисиці, ведмідь.
Зграя собак за дверима стоїть.

Цей з-за стола мені мимрить з докором,
Інші — підтягують хором:

— Ти злочинець,
Ти грішив!

Признавайся,
Що вчинив? —
Псів розтривожена згряя
В голос один завиває і лає:

— Пам кусати не давав,
Наші жертви захищав,
Проти нас без вагань
Закликав до повстань.
Не дає спокійно жить,
Нашій владі падінням грозить!

— Ти злочинець,
Ти грішив!
Признавайся,
Що вчинив?
Ех, і люто ж, чорт візьми,
Покараєм тебе ми!

Так! Я справді грішив проти вас,
Бо вам кидав у вічі не раз,
Що душити братів безневинних,
Грабувать, обкрадати — злочинно.

Зізнаюсь, я також вам казав,
Що ніяких не маєте прав
Ви чужого добра наживати
І що вам не втекти від розплати.

Я відвагу й надію вселяв
У людські серця і повчав,
Що тепер уже ваша будова
Струхлявіла й звалитись готова.

Гнівно сотні шлючи вам проклять,
Не захотивсь я вас викривать.
Люди гаряче це підхопили.
Ось тому ви мене і позбутись рішили!

Що ж, панове, судіте скоріш,
Як нема вам гріха за грабіж.
Не один я: зійшло вже нового насіння,
І молодість зріє, пустивши коріння.

Що ж, судіте мене, я чекаю на суд,
Тільки ж нащо не винний ви мучите люд
І на юрми, що шлях у майбутнє торують
важкий,
Ви рветесь, мов ті хижакі?

*

Галас шалений здійнявся.
В хаосі шуму злилися
Зойки пронизливі, дикі,
Плач і радісні крики.

Сяйво, що вмить спалахнуло,
Все навкруги освітило...

Тут я від сну її пробудився...
Що за кошмар мені снівся?
Сонце зійшло вже давно.
Віє вітрець у відчинене навстіж вікно.

1905

НАЙПОКІРЛИВІШІ

І найпокірливіші — скаржаться і ті,
Лише розмову поведи на самоті.

Скажи: «Чи до вподоби люта стужа ця?» —
«Та тихше,— стисла так, що тільки й жду
кінця.—

Не стерплю більше я!» — «Тож серця не
карай». —
«Та що ж подіємо, ми бідні, кволі вкрай!»

«А якщо разом всі?» — «То й сила в нас міцна.
Вже чути, як навкруг бринить, співа весна,—

Усім нестерпно нам, страждає весь народ,
І кленемо ми всі цей час лихих негод».

І найпокірливіші — скаржаться і ті,
Її про це говорять... не лише на самоті.

Як тільки разом всі — то й сила в нас міцна,
Вже чути, як навкруг бринить, співа весна.

1905

ТАК УЖЕ НЕ БУДЕ

Не може так лишитися навік.
Не думайте — не висохне потік,
Не спиниться і не спаде вода,
Світ не поверне на старі путі —
До ґрунту все оновиться в житті.

1905

ЗАГІН СМЕРТІ

(Нічні кошмари тирана)

Впала ніч німа.
Сходить місяць в полі.
Бродить жах на волі.
Навкруги пільма.

Хто це кличе віддалеки?
Може, смерть за вікном ступає,
Серце холодом обіймає,
Доторкається до руки.

Жах стиска мене знов і знов.
Чом так тихо і темно в світі?
Чи це вирок виносять вбиті?
Чи пролита волає кров?

Темінь тишею повна вщерть.
Це за трупи, за кров, за муки,
Молот зводять месників руки.
Чую голос я: «Смерть за смерть!»

От він — суддів моїх загін.
Кроки ближче і ближче... Хто то?
Так, це месник підходить. Потай
Смертний вирок підносить він.

Де настане остання мить?
Як судилось життя віддати?
Я не знаю. Та час відплати
Наближається. Ніяк жить!

Б'ється навіть бджола. Поглянь!
Жалить в битві, вмирає, вперта.
Я ж, мов зброя стара і стерта,
Долі кинута в чорну твань.

Повен жаху, стою ждучи,
Знову ніч надійшла поволі.
Тихо зводиться місяць в полі.
Смерть вартує мене вночі.

СТАРИЙ ГАД

В палаці, в найтемнішому кутку,
Жив гад старий, одягнений в луску.
Так довго звідти він не виповзав,
Що вже оглух, осліп, німий він став.
Йому байдужа стала кожна річ —
Розсудливий, похмурий, наче ніч.
Йому веліли стежити з імлі,
Щоб скрізь і всі розсудливі були,
Щоб мислі, і розмови, й письменна
Розсудливі були — усі, сповна,
Щоб все лишилось, як завжди було,—
Всі прагнення той гад вважав за зло.

Старезний гад відразу напосів
На все нове, що в душах він уздрів;
Він все живе згризав, волік в барліг;
Він все труїв, що одкусить не міг.
Де б не проник його ядучий дух —
Все в'януло, все гинуло навкруг.

Та дотики сліпого — не на те,
Щоб бачити, як мурава росте,
Як квітнуть луки... Глúшман не вчува,
Як скрізь весна в сто тисяч уст співа!..

Дратують діти гада-мертвяка,
А з нього лиш отрута витіка.
На гада всяк дивитись вже одвик,
Повз нього мчить життя живий потік...

Та гад в безсилій щулиться злобі —
Клубком нікчемним звитий весь в собі.
Він щулиться і щулиться — й всиха.
Він здохне скоро. Він уже здиха.

1905

ВІЧНЕ ЗВУЧАННЯ

Життя я не боюся,
Смерть не ляка мене;
Нехай помру я — тління
Для мене не страшне.

В гучнім диханні моря
І в шелесті лісів,
В могутнім шумі бурі
Звучатиме мій спів,—

В цих хмарах, що у небі
Шматує ураган,
В прибої, що на берег
Жбурляє океан...

Коли прозорий легіт
Війне в досвітній час,
Його легким диханням
Я привітаю вас.

Надвечір згасне сонце
І двері ніч замкне —
Зорі червоний відблиск
Вколише в сон мене.

Але й в тім сні і в смерті
Співатиме життя —
Для вічного звучання
Немає забуття.

1905

ДЕМОНСТРАЦІЯ

Сніг, і дощ, і град шаліє.
Грім гуркоче скрізь.
Хто дрімати тут посміє?
Всі спішать кудись.

Мчить по місту грізним кроком
Хуга-заметіль.
Люд нестриманим потоком
Лине звідусіль.

Хвиля плине безнастанно
З вулиць і з дверей.
На покрівлях і парканах
Не злічить людей.

Все вперед летить невпинно,
Гомонить-гуде.
Тільки пил навколо лине,
Де юрба іде.

Зникла чорною марою
Хмара навісна.
Над воскреслою рікою
Буйно йде весна!

1905

ЩО БУДЕ — БУДЕ

Цей віщий час — правдиво свідчить він,
Що ти стоїш у полі не один.

Ти був самотній, та з недавніх пір
Зашелестів навкруг зелений бір.

На порубах знов підвелись ліси,
І птаства чуть бадьорі голоси.

Одкривсь очам далекий виднокруг:
Шумує пазелень, квітує луг.

Тебе не обдурило почуття,
Ні, ти не змарнував свого життя.

Повітря в груди набери сповна.
Що буде — буде. Битва не страшна.

1905

ГАДЮКА

Латиська народна казка

Як сонце створив наш боженько,
Сказав: «Вирушай в дороженьку,
Хай гріють ласкаво промені
Усіх, хто творить добро мені».

І сонце пішло, зігріваючи,
Теплом все живе ласкаючи,
І всі відкривали серця свої
Для дружби й любові справжньої.

І тільки гадюка-гадина
В камінні лежала скрадено,
Боячись чужого дотику,
Чекала на жертву потайки.

І сонце сказало розгніване:
«Це ти навела на гнів мене,—
Хто вб'є тебе, не заважається,
Тому сім гріхів прощається».

1905

ПЕРЕПОВНЕНЕ СЕРЦЕ

Хіба почуття, що клекочуть,
Що піняться в серці моїм,
Що бурхають в ньому, неначе
У небі весняному грім,—
Можливо затиснути в груди
Чи висловить словом одним?

Коли загнuzдати їх схочуть,
Спинить їх нестримний політ,
Вони, наче коні зміїсті,
Що крешуть вогонь з-під копит,—
Сильніш пориваються в простір
Любов'ю осяяти світ.

Вихоплюй палаюче серце
З тісних наболілих грудей,
У натовп іди, до народу,
До жадібних рук і очей,—
Хай кров'ю сполосканий прапор
Палає для щастя людей.

1905

МОГИЛИ НАШИХ ГЕРОЇВ

Віки імена їх для нас збережуть:
Їх кинули в землю, зборола їх лють,
Та груди ще дишуть, ще бурхає гнів,
А погляд, мов лезо, разить ворогів.

Їх кинули мовчки в обійми пітьми,
І землю втоптали на них чобітьми...
Ну й що ж, ви навіки сховали отих,
Хто в битві за наше майбутнє поліг?

Воскресне їх сила мільйонами сил.
Хто з нас припаде до священних могил,
Героєм на битви зведеться нові,
Хоч руки ще в путах і груди в крові!

Тож згадуй в шанобі майбутнього рать,
Могили, де наші герої лежать:
Чий розум стомився, хто серцем знеміг,
Хай згадає муки героїв своїх!

1905

БЕЗПЕРЕРВНА БОРОТЬБА

Боротьба ця не остання,
І радіти нам зарання.

Та не треба й сумувати —
Перемоги будем ждати!

Для народу кожна втрата —
Крок вперед до дня відплати.

Як упав хто у двобої,
Устають нові герої,

Де тиран ллє кров народу,
Там горить огонь свободи!

*

Боротьба ця не остання,
І радіти нам зарання.

До тяжких ми днів готові,—
Грають спалахи грозіві.

Ще багато битв чекає.
Хай натхнення в нас палає!

Хай встають герої грізні!
Міліони йдуть залізни.

Кров і полум'я вирує...
Це в майбутнє люд простує.

1905—1906

ЧИ Ж НА ТЕ НАМ ЗІР, ЩОБ ДРІМАТИ?

Чи ж на те нам зір, щоб дрімати?
Чи ж на те уста, щоб мовчати?
Голова — щоб схилити долу,
Спина — щоб нагинати, кволу?
Чи ж для втечі існують ноги,
Руки — щоб в кайдани й остроги,
Людське тіло — щоб стати м'ясом
Та мишенню служити часом?
Чи ж серцям лиш від страху битись,
А очам — на ганьбу дивитись,
А душі — та коли ж, як муху,
Оплетуть її, слабодуху?
— Ні, серця у нас металеві,
Зір безстрашний, немов у левів,
Груди наші міцні й несхитні —
Рушать гори вони гранітні.
Нас шаблями не порубати,
І ніщо проти нас гармати,
І настане кінець сваволі,
Бо піднімуться босі й голі.
Люди людям стають братами:
— Гей, байдужі, рушаймо з нами!
Нам належать віки майбутні,
Хай тремтять ненависні трутні!

1905

ПОЛЯМИ РІДНОГО КРАЮ

Гей, вечірній вітре, в путь летімо!
Чом дрижиш ти у кутку своєму?
На тобі сіряк і шапка з мряки —
Полетімо нивами зі свистом,
Мла розвіється, як пил за возом,
Доц краплинами круг нас заскаче.

•

Гей, вечірній вітре, в путь летімо!
Подивімось, що там роблять люди,
Впоравши своє добро осіннє,
Виславши озимною ниви,
Повні животи понаїдавши.

•

«Постривай, куди везеш ти сіно?
Віз наклав — заледве коник тягне».
«У маєток, для драгунських коней.
Мій Сивко хай їсть солому з стріхи».
Гей, вечірній вітре, льнємо далі!

•

«Ти куди це впорожні? Напевне,
Все позвозив і додому їдеш?»
«Ні, в маєток мене з возом гонять,
Ніколи з своїм добром возитись...»
Гей, вечірній вітре, лиймо далі!

«Ти куди женеш свою конячку?
На весілля, молоду здогониш?»

«Ні, наказано мені здогнати
Тих, що панські добра зграбували;
Не затримуй! Чуєш, у маєтку
Свищать кулі, ждуть вони й на мене».
Гей, вечірній вітре, лиймо далі!

«Ви куди це з вилами й кілками,—
Полювать гладких зайців у лісі?»
«Що ти насміхаєшся, чужинцю!
Нас маєток гонить на повстанців,
Хто не хоче,— всім по двісті палиць.
Ото так господар бадьорить нас».
Гей, вечірній вітре, лиймо далі!

По шляху старі й малі. Їм треба
Відбувать повинність у маєтку,
Примхи всі виконувати панські.
За оренду віддають данину,
Зраджують братів своїх і рідних,

•

Піт на тілі, на обличчі сльози.
Гей, вечірній вітре, лиймо далі!

Із маєтку їде люд назустріч:
«Завтра знов підводи, знов дозори!
Всі борги сплатити одночасно!
На весь край — грошовий штраф накласти!
Відшмагати різками батрацтво!
Бунтарів — п'ятьом спалити хати,
А шістьом — за жеребом — по кулі!»
Гей, вечірній вітре, лиймо далі!

Знов з маєтку навістріч їдуть люди.
Хлопчик править, хтось лежить на возі.
«Чи не батька ти провадиш, хлопче?
Мабуть, пива у шинку обпився?»
«Ні, не пив мій батько пива й краплі,
У маєтку кров пили із нього.
Там, на стайні, де його шмагали,
Панські пси ще хлищуть кров і досі».
Гей, вечірній вітре, будь невтомний,
Остуди крильми ті люті рани,
І летімо рідним краєм далі!

Ниви чорні, луки мокрі всюди,
Все непоприбиране зосталось,
Птахи лісові не мали часу.
Сіно погнило, не покосили,
Лісові тварини не прибрали.
Нікому коло землі ходити!

Хто змолотить жито, як усюди
На токах молотників молотять?
Хто поля пооре, як ратаї
У крові лежать посеред поля?
Хто в господі прибере? Господар
Прибраний і сам уже в холодну.
Хто покосить сіно? На узліссі
Сам косар підкошений, в могилі.

На узліссі видно чорні стіни,
Обгорілі припічки та крокви,
Купи цегли й попелу. Недавно
Був там дім, комора і кошара.

Зупинись, вечірній вітре, далі
Нам уже нема чого летіти.
Змолоти той хліб, дай лад у домі,
Позгортай увесь той груз докупи,
Позмітай в одну місцину попіл
І прикрий пісочком на узліссі
Ту сумну господареву хату,
Щоб вовки кісток не розтягали.

Зупинись, вечірній вітре, досить,
Я полину в путь іще з ранковим!

СКАРГА ЗЕМЛІ

Матері-землі страждає серце,
Хоч на мене скаржитись не може:
«Де життя, що його нам провідці
Обіцяли у старих легендах,
У піснях, яких співали здавна
Нові покоління зустріч сонцю?
Здавна ще передчуттям солодким
Кров хвилює у гарячих жилах!
Здавна жду, святковий вдягнувши одяг,
Жду життя це пристрасно-жадібно!

Одяг мій розірвано святковий;
Шаль зелена вся подерта в клапті;
Бідні ниви з року в рік пустують...
Де ж воно, життя те довгождане?
Хто ж то рве землі святковий одяг?
Хто лани родючі топче-травить?
Хто неплідним робить моє лоно?

Пишні ячмені, пшениця, жито —
Морем хвилювалися зеленим,
Цілий рік милуючи нам очі,
Хлібний дух разносячи по хвилях...
Глянь навкруг: де ці багаті ниви?
Лиш горбки пошарпані та голі!

Їх зима вдягає милосердна
В сніжно-біле, смертне покривало...
Глянь навкруг: де ті сочисті луки?
Де сади, плодами обважнілі?
Мов солома, пов'ялились луки,
Осокою їжаться шорсткою...

Глянь навкруг: та де ж лани зелені?
Де-не-де тремтить суха стеблина;
Дрібний мох — на спалених вибоях;
Цілина — мов виссана до споду;
Бур'яни цупке коріння множать;
На полях свиріпа рудувата
Розповзлась дурною жовтизною;
Дрібні лози, що раніш тулились
До вузеньких меж та вздовж канави,—
І вони мій ґрунт плодючий нищать!..

Рот німий поскаржитись не може —
Тож скажи, відповідай за мене!
Чом орач мій став такий лінивий?
Чом сівач мій, а за ним полільник,
Трав від мене злих не відганяють,
Місця не дають пшениці й житу?
Зеленавих щік моїх не гладять?..»
«Люба земле, докір твій — даремний:
Не гуляє вірний твій плугатар —
Він спини не розгина своєї,
Не дає своїм кісткам спокою.

Тільки-но кріпаччини позбувся,
Як удвоє труд його поважчав,
Як ярмо важкіше стало вдвоє...
Піт на нім не висиха ніколи,
Мозолі не гояться криваві...»

Матері-землі страждає серце,
Хоч на мене скаржитись не може:
«Чи ж мій дерен став удвоє кріпший?
На полях трава шорсткіша стала?
Таж я плуг пустила — вдвоє глибше,
Урожай дала подвійний жити!
Чом же сумно йде орач у поле?
Чом пастух корів без пісні гонить?
Не співа косар — коса лиш дзенька...
Чи була я в квітні не вродлива?
Не палка, не всміхнена до сонця?
Так чому ж сумний іде плугатар?

Рот німий поскаржитись не може —
Говори ж, відповідай за мене!»

«Люба земле! Докір твій даремний:
Твій орач не вигоди шукає:
Тільки труд у нього та лиш пісня».
«Так чому ж, чому пустіють ріллі?
Орачі мої, скажи, де зникли?
Чом ця тиша смертна скрізь панує?..
Що я зле моїм зробила дітям?..

Рот німий поскаржитись не може:
Встань! Промов! Кричи за мене вголос!»

«Ой стогни, стогни, матусю-земле!
Твої дітки хто куди розбіглись —
У краї чужі та в темні пущі,
В чужину — чуже багатство множить!
Твої рідні дітки повтікали
У міста чужі, в цехи задушні
Під ярмом чуже багатство множить!...»

«Матері-землі страждає серце:
Що я зле моїм зробила дітям?
Чом втекли десь від груді моєї?»

«Ой стогни, стогни, матусю-земле!
Це не ти завдала болю дітям:
Скоїлись діла великі в світі,
Вільних орачів уже немає:
Є хазяїн та на нього наймит,
Вільний найманець, од ґрунту вільний!
От чому з вітчизни всі розбіглись...»

«Хто ж їм горе, бідним, заподіяв?
Може, їх в полон війна погнала?
Як же я громів війни не чула?»

«Не було війни, громів не чути:
Скоїлись діла великі тихо.

В тебе знов ярмо висить на шиї,
На тобі ланцюг — удвоє важчий.
Не один гнобитель в тебе — двоє;
Гірша вдвоє буде твоя праця!
Понесуть ярмо подвійне діти!..
Плач, стогни, стогни, матусю-земле!»

«Ой мовчи! Слова ці — ніж у серце!
Як життя нове нам збудувати?..»

Глибоко задумалася мати.

1906

ЗАВДАННЯ МАЙБУТНЬОГО

Окривавлені, в могильну яму
Падають борці, нема їм ліку.
Від плачу повисихали очі,
Не вода — іржа тече в джерелах.
Скільки сліз! Ще більш пролито крові.

*

Як ішли ті нашою землею,
Їх уста прокляттями пашіли,
Їх кишені золотом бряжчали,
Їхні чоботи сочилися кров'ю.

*

Ще була зима, та на узліссі
Сосни вже старе вбрання міняли,
Наряджались в червоний одяг
І сяли ним крізь темну хвою,
Дишучи смолою свіжо-свіжо.
Кажуть, що сосна зелена вічно,
Та сосна ж з усіх дерев раніше
Чує весну і вбрання міняє.

*

Хлібороб іде полями світу
З величезним плугом і вганяє

Лемеші у землю як поглибше,
Піднімає ґрунт наверх ізнизу,
І той ґрунт, дихнувши сонцем вільно,
Наливає силою врожаї,
Обертає землю в сад квітучий.

*

Тут кінець моїй цій довгій пісні,
Нашій боротьбі кінця ж не видно.

*

Я кажу вам: той народ ганебний,
Що не жертвує всього для честі.
Я кажу вам: хто стоїть лиш тільки
За своє життя, його він губить.

1906

ІЗ «ТИХОЇ КНИГИ»

* * *

У книгу ми на чорні сторінки
Мережимо рядки свої пісенні,
Щоб всі ридання голосні, щоденні
Поглинуло, немов у прірву ночі.

У книзі тій, де чорні сторінки,
Нехай спочинуть, наче у могилі,
Всі люди на землі, хороші, милі,
В ту ніч, що світ увесь заповонила.

У книзі тій на чорних сторінках
Хай кожна літера палає стиха:
Для павших буде хай вона утіха
І для живих — життя нового сила.

Я книгу ту, де чорні сторінки,
Носитиму на грудях, не покину,
Аж поки у сподівану хвилину
Всі чорні сторінки не запалають.

1907—1908

РУКИ

Рука моя — шорстка,
І пальці в мене зовсім не тендітні,
Не ніжні очі, й зморщок так багато
На стомленім обличчі! А слова
Не ллються з уст улесливо й приємно;
В тонких мистецтвах не вправлявся я,
Було це непотрібно —
Не знався з ними я, не приятелював.
Та лютим ворогам
Я все життя дивився просто в вічі,
І в тих очах лиш бачив я низьке:
Страшну ганьбу, тавро життя людського
Та зненависть звірячу незбагненну,
Доісторичну пралюдську жорстокість,
І хитрощі, й натуру кровожерну,
Підлότη, навіть вовкові чужу,
І заздрість до усього, що високе!

Зате не бачив людяності й честі
Я в тих очах нелюдських, ні, не бачив
Я в них ні жалості, ні співчуття;
Обличчя жодного, де б не було прокляттям
Написано: «Ти — звір!»

Ось тим тверда рука моя несхибна,
І пальці бути ніжними не сміють:
Хіба ж на звіра ходять в рукавичках,
Чи ж пестять звіра поглядом солодким,
Коли той звір свої терзає жертви,
Ласує кров'ю, рве живі тіла?!
Я хочу, щоб людиною людина
Була, щоб шанував я всіх людей,
Щоб їх любив. А досі
Лише братів знедолених люблю я,
Які у розпачі з імлі до світла рвуться
Із пазурів мучителів своїх,
І, кров'ю обливаючись, ідуть
В останній смертний бій.
Хто може бути ніжним
І, в небо дивлячись, наспівувати стіха?
Трояндами хто сміє милуватись,
Коли йому в очах шалений звір
Рве на шматки безвинних?!
Хто ж не прийде,
Не прибіжить на поміч без вагання,
Хоч тисячі пісень при цьому змовкнуть,
Мільйон троянд осиплеться до ніг?!
Хто ж той, що людяності почуття не має?!
І якщо є такі... то знайте: ви —
Бездушні боягузи, що, сховавшись,
Немов глузливо, справді ж полохливо,
Міркуєте — чи правий звір, чи ні?
Який тут спір, коли одних шматують,

А другі — п'яні з крові! Тут не місце
Для сумніву, бо звір є завше звір!
Я ж хочу, щоб людиною людина
Була... Та плем'я дукачів звірине
Не зміниться від лагідних докорів,
Від сліз і від прохань: воно ще дужче
Нагострить пазури. При нім — ніколи
Людиною не може бути людина!
Безглуздо й смішно умовляти звіра
Зробитись добросердим. Поки будуть
Раби покірними, безмовними, сліпими
І поки будуть ті, що їх скорили —
Огидна влада, стверджена законом
Грабіжників людських скарбів,—
Людиною не може бути людина!
Вся ніжність в серці — для братів у мене,
Скорботних нею втішу; тим, що впали,
Дам руку, поверну серцям бадьорість;
Майбутньою величною красою
Тих, що стомились,— знову надихну!

Коли ж той прийде час — а прийде він,
Якщо його самі приведемо! —
Тоді з очей п'ятьма одвічна щезне,
Жорсткими більш не будуть наші руки,
І пальці будуть ніжні та тендітні,
І очі радісні, і лагідні обличчя,

І мова буде мирна і пестлива,
Й про щастя ми співатимем пісні,
Коли той час новий і жданий прийде.

1903—1906

ВЕЛИКИЙ СПОКІЙ

Як боротьба кругом клекоче,—
Спокійна знов душа моя,
Зникають муки і страждання,
І щастя сонячно сія.

Пливу я в спільному потоці,
Мов дерево у течії,
Коли в весняному розливі
Несуть струмки скарби свої.

Куди іду? Чого бажаю?
Це знає весняний потік.
Таємні сльози висихають,
Зникає смуток мій навек.

Як важко в млі знайти дороги,
Коли страждав я в самоті!
Тепер потік несе до моря,
До волі в радіснім житті!

І на душі у мене спокій,
Як світ ранкової зорі.
Пливу я сонячним простором,
Мов хмарка золота вгорі.

1905—1906

ТОЙ, ЩО ПОЛІГ У БОЮ

І наш народ побачить світлі дні

Постеліть піщану білу постіль
На горі для мене на високій,
Під могутнім коренем сосновим,
Хай обійме, мов рукою, корінь,
Щоб мов не охолело тіло.
Хай мене зелена вкриє хвоя,
Щоб моє дихання не затихло,
Встану я під грім сурми звитяжний.

Хочу я все бачити звисока,
Бачить, як брати мої спітніли
У борні від поту-кривавиці.
Вітер гір розвіє всі тумани,
Я братів побачу переможців.
Все моє розтерзанеє тіло
Заберіть, складіть ви по частинах,
Хай всі м'язи вернуться до дії:
Серце в груді і у плечі руки,
Щоб громив я орди, коли встану.

Руки знову візьмуться до зброї,
Груді знову здіймуться над серцем,

Світло у очах моїх заграє,
Вирваний язик мій заговорить,
Серце буде полум'ям палати.

Золоті дівчата, ви не плачте!
Спить спокійно, хто поліг у битві,
Плачуть ті, хто ходить у кайданах.
Пісня й квіти — воїнам відважним,
Їм і слава, й радість зустрічання...
День настане: сяятиме сонце,
І душа моя в весняній хвилі
Затріпоче на сосні високій,
Вдалину, гойдаючись, погляне
І близьку побачить перемогу,
Що в пісок ми полягли за неї,
І побачить щастя дні величні,
Що злоба їх чорна не поборе,
Що народи в сагах оспівали,
І в просторах сонячних побачить
Майбуття безсмертного народу.

1906

РУДА ІРЖА

Де коси дзвеніли
В широкій долині,
Рудою іржею
Послалися тіні.

Там бродить хлопчина,
І плаче, й гукає:
«Ой де ж ти, мій тату?»
А тата немає.

Його розстріляли
Отам за межею,
Де стелються тіні
Рудою іржею.

1907

ПОМІРКОВАНОМУ

Ти любиш волю й шибеницю любиш;
Народу служиш і вельможі служиш;
Ти завше з поміркованістю дружиш;
Між крайніх — путь легку ти все шукаєш поруч;
Зате ж і б'ють тебе — праворуч і ліворуч!

1907

БАНЯ

Встань, мій народе, і двері одкрий!
На повні груди повітря пий...

Та й була ж тобі баня!
Очі димом тобі роз'їдало,
Тіло різка́ми шмагало,
Піддавало пари все гарячіш,
Різками шмагало частіш...
Струм обдавав твоє тіло слабе,
Піт умивав передсмертний тебе.
Скільки тут горя було і страждання...

Та й була ж тобі баня!..

Плями, піт застарілий,
Сумнів безкрилий, острах безсилий —
З парою збило різок стьобання...
Була ж тобі баня!..

На світло виходь уже чистий, новий:
Життя це твого не зломило!
Старого тягар віковий
Вишпекло з брудом — і змило!
Чистий — ти вдяг найчистіше убрання...
Була ж тобі баня!..

Встань — і двері, народе, відкрий!
На нóвiм шляху всі бар'єри розбий!..
Все ширше твій шлях розсуває життя;
Все далі, вперед —
В майбуття!

1907

КАМІНЬ

Каменю груди
В прамах скрипіли;
Викресав іскру
Лезом різець:

«Скеля — матуся,
Бескид — отець.
Голови високо,
Глибоко корінь;
Світу підвалини
В серці моєму».

Ми — отой камінь.

1907

VITAM, NON MÓRTEM
RECOGITA! ¹

Думай, як жити,
А не вмирати;
Треба ще волю
Нам здобувати.

Смерть — хай як знає —
Прийде чи ні...
Волю ж здобудеш
Тільки в борні.

1907

¹ Думай про життя, а не про смерть! (Лат.)

НОВА БУДІВЛЯ

Одне ми взнали в ці жахливі дні:
Що ворогам не подолати нас;
Хоч грім навкруг і спалахи-вогні —
Будівлю зводить робітничий клас!

Зламала буря дерева зелені;
В диму будівля; ще й вогонь не згас;
Лежать пожарищ жертви незліченні.

Стоїть будівля! Мов скала тверда!
На варті — юна гвардія труда.

1908

ПРАВДА

На наше вийшло, як казали ми,
За нами істина, ви бачите самі;
Все ж ми перемогли, хоч і розбили нас,
Ми сміємось над вами кожен час.

Що ви перемогли — вам соромно самим.
Де людяність тепер? Скажіть без страху нам.
Відкинувши її, перемогли ви тим.

Загине цілий світ — ви знаєте самі!
Якщо в бою не переможем ми.

1908

ВІТЧИЗНІ

«За тисячі миль, за лісами,
Ген там, де болото й блакить,
Вітчизна під синь-небесами,
Укрившись блакитями, спить:
Ні блискавки-грози, ні подихи бур
Не пройдуть крізь ковдру-лазур».

...Давно ще, у першій вигнанні,
Отак починав я співать:
Та в пісні слова всі останні
Забув я й не можу згадать.
Я гадки про неї, про рідну, не мав,
Як потім додому вертав...

Коли ж повернувся я додому,—
Вітчизна була вже не та:
Була вже не в сяйві блідому,
Розвіялась мла золота.
Вже хмари і грози посились по ній —
По любій вітчизні моїй!

І силу відчули вигнанці,
Окрилились, повні надій;
Тут діяли вітри-повстанці,
Тут запалу бурхав прибій...
Це нам в нагороду за все, що було,
Прекрасне життя розцвіло!..

Коли ж воно вповні розквітло,—
Чекало нас знов вигнання.
Ні, нам не судилося світло,
Над нами знялось вороння,
Знов мандри далекі, знов двері на час
Закрила вітчизна для нас.

Без гніву тебе покидаєм,
Вітчизно свята, в боротьбі,
Вину не на тебе складаєм —
На того, хто зрадив тобі!
Ще житимеш ти, ще чекатимеш нас,
Ще ж вогнища вогник не згас...

Рости, дозрівай, аби жити!
Буай, наче лан після бур;
Мов хмарка в прозорій блакиті,
Серця наші линуць в лазур...
Ні, наших єднань вороги не зірвуть:
Ми ті, що не можем забуць!

Ми добре усе пам'ятаєм —
І те, що нас жде в боротьбі,

Судьбу твою, віру вітаєм
І все, що судилось тобі.
Нам світить мета; як згубила б ти її путь,
Ми ті, що не можемо забути!

1902—1907

НІКОЛИ

Вже не побачу я тебе,
У час сівби уже не вип'ю
Твоє повітря голубе,
Ні, не побачу я тебе —
Тебе, моє ти рідне поле!

Уже ніколи не відчуть
Ні подихів світанку ніжних,
Ні те, як марева течуть,—
Уже ніколи не відчуть
Тебе, моє ти рідне поле!

Уже довіку не обнять —
Ні в тиху осінь прохолодну,
Ні в час, коли серпи дзвенять,—
Уже ніколи не обнять
Тебе, моє ти рідне поле!

1903—1906

ШЛЯХ ГЕРОЯ

Минуле покинув,
Попереду — ніч.
Та в бій я виходжу
Злигодням навстріч.

Готовий до всього...
О доля й краса!
Потоком зринаю
З гори, мов гроза.

1906

СУПУТНИЦЯ-БЕРЕЗКА

I

Білий цвіт — березко,
Що хитаєшся?
Ти мені усюди
Зустрічаєшся.

В бездорожній тундрі,
В Латвії й Литві,
На полях Росії,—
Де б я на траві

Не присів спочити,
Ти вже біля мене,
Подруго-березко,
Зіллячко зелене.

II

Стомлений, присівши
Край дороги нині,
Знов тебе я бачу
Тут, в глухій пустині.

Подруго-березко,
Цвіте рідних трав,
Хто тебе образив?
З дому хто прогнав?

Ти мовчиш? Я знаю:
Щастя в нас одне.
Знаю, хто образив
І тебе, й мене.

III

Наші рідні хати
Геть спалив тиран.
Батько й брат забиті,
Кров біжить із ран.

В тюрмах та кайданах
Всі живі сидять
Чи в країнах дальніх
Хліб чужий їдять.

IV

Шлях — наш рідний батько,
Водить нас в остроги,
Матір'ю нам стала
Збочина дороги.

Посестра-березка
Всюди листя в'є,
Всякий подорожній
Другом нам стає.

ПІД ПОПЕЛОМ

Краще згоріть
В єдину мить,
Ніж потім роками жаліти,
Що міг лиш під попелом тліти.

1907

БІЛЯ КАЗАНІВ ЖИТТЯ

Чом сидимо тут
Склавши руки?
Немов причинні,
Бродимо колом,
В тузі одвічній
Тихцем зітхаєм.

По той бік річки
Поля димують
Од випарів буйних,
Бурею збитих:
Бурхає димом
Машина майбутнього,
Піч велетенська
Жахтить од жару,
Казан велетенський
Життям вирує.
Пломінь змішався
З парою й снігом,
Пломінь з водою
В борні запеклій,—
В борні тій самій,
Що осторонь од неї
Ми тут зітхаєм;
Ті ж урагани,

Ті ж поривання,
Пристрасть та сама,
Той самий гнів.

Пильно вдивися
Крізь клубтання пари:
Там наші браття
В жароті й спеці
Стоять — до себе
Кличуть всіх нас.

Чом сидимо тут
Склавши руки?
Немов причинні,
Бродимо колом.
Гуртом ставаймо
В спільні лави!
Знову рушаймо
До боротьби!

Життя вирує,
Старе згорає,—
Розводьте ж племінь
На кожному місці,
Куди нас кинув
Великий вихор!
Байдуже, де скипає
Життя буйнішим виром,—
На півночі чи півдні,

На заході чи сході,—
Аби київ цей вир!

З півдня і півночі,
Сходу і заходу
Сили збираються
Громадним здвигом.
Пара стовпами
Зводиться вгору,
Злившись верхів'ям
З небом захмареним,
Зрісши великим
Гіллястим лісом,
Що тінню вкриває
Весь круговид,—
З-під тіні видно
Новітній світ.

1907—1910

ТЕКУЧА ВОДА

Розливаюсь, як вода текуча,
Плину я із краю в край...

Вірменська народна пісня

Ми — води текучі,
Ми з краю в край пропливаєм,
Вологу жадану ми нивам лишаєм,
За нами — зелені поля,
Близька нам далека земля,
Ми русла нові прокладаєм,
Ми — води текучі.

Ми — води текучі,
Потік наш струмує і грає,
І, може, здається, що він повертає,
Та хвилі назад не течуть,
В підхмарну щезаючи путь,
І тільки дощами спадає
Текуча вода.

1910

ПЕРЕКЛИК

У краю сніжному,
На півдні ніжному,
В Азії древній, праматері тій
Азії золотій,
В Європі, хрест-навхрест залізом окованій,
І в Афріці юній, сонцем таврованій,
І звідти, з-за гір, де шумить океан,—
Переклик чути
Крізь бурю й туман:
«Браття, браття,
Спішіть до одного багаття!
Чи не спите ви?
Одповідайте!
З надрів
Голос
Подайте!..»

Багато країн цей охоплює рух —
Переклик лунає навкруг!
Буває, звучать голоси із віддалин:
Ім роки потрібні, до нас щоб дійти...
А є і такі, що з безодень-провалин
Не можуть до нас і дорогу знайти...
Та й камінь кричить там з пільми-самоти:
«Ми з вами!

З вами, брати!»
А є голоси ледве чутні,
Без слів, наче стогін, сумні;
А є такі грізні, могутні,
Що далі стрясають земні!..

«Ви, тілом чиїм тільки прах замітали,
Відчаєм не зламані в скорбній путі,
Душею міцні; ви, що в горі зростали,
Корінням вростаючи в скелі круті:
Озвіться! Брати, не спимо ми! О ні!
Пильнуємо скрізь вдалині, в глибині.
Озвіться! Брати! Ми вас чуємо, знаєм —
Крізь даль вам привіт посилаєм.
Ми буйні вітри, що вперед наш політ;
Все ближче ми чуєм ваш дружній привіт,
Все ширше ваш подих охоплює світ.
Чи ви не ослабли ще духом в борні?»
«О ні, не спимо ми! Вгорі чи на дні —
Ми чуємо вас — із просторів широких,
Ми чуємо вас — із ущелин глибоких:
О ні, не спимо ми!
Ні!»

ЗЕМЛЕ ЮНОСТІ МОЄЇ

Земле юності моєї,
Я давно тебе не бачив:
Лиш вночі мені ти снився,
Як лежу, розкривши очі,—
Як лежу, розкривши очі,
Спочиваючи від праці...

Земле юних мрій минулих —
Де ще мариться так гарно?
В ранніх квітах проти сонця
Тиша ходить з ароматом,—
Тиша ходить з ароматом,
Сум-дитя ведуть за руку...

Земле суму молодого —
Чи ж так само ти прекрасна?
В ніжній млі, в долині світлій
Спиш ти, юночка-принцеса,—
Спиш ти, юночка-принцеса:
Чи ж тебе розбудить рицар?..

Земле юної турботи,
Ще ж лежиш ти цілиною!
Тут вовки ще й досі в пущах,
Тут дрягві топкі й озера;

Тут дрягві́ топки́ й озера,
Ти ж на сонці́ косу́ чешеш...

Земле юно́ї надії!
На обніжку́ спить плугатар,
Ноги за межу́ простягнувши...
Чом ти спиш? Проспись, прокинься!
Чом ти спиш? Проснись, прокинься,
Земле юності́ моєї!..

Юності́ ясно́ї земле,
Ти збудилась вже від сплячки;
Побратими ж розбудили:
Двері́ навстіж — грім луною,
Двері́ навстіж — грім луною!..
Ми підем з братами — разом!

КІНЕЦЬ І ПОЧАТОК

Як мало ширу
Очам розкрито!
Як низько звисають
Небеса!

Он за горою
Земля кінчилась.
Над хмарами вчеплені
Зорі мигтять.

Швидко й невпинно
Несе нашу землю
В далеч світу
Вічний час.

Ця дальня далеч
Межі не має,
І невідступно
За нами йде ніч.

*

Сунуть і плинуть, сунуть і плинуть,
Темні тумани клубочаться й ринуть.

*

Тьма нас поймає.
Сяйво тремтливе
Десь попереду
Світить нам.

Та дух людини
Сягає неба
І змірює віддаль
Зір до зір.

І повнять душу
Думи нестримні,
Прагнення буйні,
Пломінь мрій.

І мисль ширяє
До меж сузір'я,—
Далеч безмежну
Видно їй.

*

Хмарище далечі зводиться й плине,
Простір туманами стелеться й рине.

*

До верств найглибших
Дух бачить минуле,
Де зводяться й гинуть
Тіні племен.

Там єдність є в різнім,
В численності — спільність,
В матерії — сутність,
В падінні — зліт.

Так тяжко збагнути
І частку, і ціле!
Безміру вічності
Меж нема.

*

Хмарище спільності суне і плине,
Різність туманами кублиться й рине.

*

За гранями світу
Знов простір бачим.
Як страшно мацать
Пульс пустоти!

Не бачим її,
Не чуєм її,
В думках не сягнем,
Та єсть вона!

*

Вражається мисль,
Тривога росте:
Так це не кінець,
А початок знання!

*

Ефір став росою,
Обтяжились крила,—
Їх невагомість
Тисне свинцем.

Мляві повіки
Впали на очі.
Око закрилось,
Мов сліпе.

*

Сунеться хмарище пустки невпинне,
Прірва туманами піниться й плине.

*

Вертає на землю
Дух, вічність ввібравши,
В річище річка
Входить знов.

Мозок од болю
Стиснувся щільно.
Звихрені думи
Ринуть назад.

Дух, наче риба,
Ковта повітря.
Розпач роззявив
Пащу свою.

ДЕРЕВО У ЧИСТІМ ПОЛІ

Людиною себе відчув я знов!
Забуто розпач, гіркоту розмов.

Нема таїть чого, кудись тікати,
Готовий радісно життя сприймати.

Там, в полі чистім, дерево росте,
Воно гілля розкинуло густе;

Над ним блакить, як радісне життя,
А хмарка — ківш сріблястий для пиття;

Воно п'є сонце, наче стиглий плід,
Корінням в скелях залишило слід.

І бурю жде у полі кожну мить:
«В змаганні хто з нас дужче зашумить?»

1904—1910

ФОРМУВАННЯ ДУШІ

Як тільки суть свою пізнаєш ти,—
Бажаєш форму суті віднайти
І навмання ідеш крізь тьму в світи...

Шукає серце вірних слів-хотінь,
Ринає вглиб, черпає їх з болінь,
А зір збирає їх з усіх цвітінь.

Повільно-плинним медом молодим
Слова стікають злитком золотим,—
І в цвіт солодкий впівся суму дим.

В цім золоті таїться форм злиття,
В німій поезії живе душі чуття,
І ділить з іншими душа своє буття.

1906

РОСА І ЯГОДИ

Червоні й білі краплі мерехтять
Увосени на травах рано-вранці;
З слізьми і кров'ю можна їх зрівнять,
Чи не згубили кров ото вигнанці?

Та ні, то ягоди, й роса блищить —
Їх осінь розсипає на полянці.
Чому ж прийшли ті спогади в цю мить?

Своєму серцю, друже, спокій дай,
Забудь вчорашнє — про майбутнє дбай!

1907

СЛОВА БАЙРАКА

В долину з гір збіга, дзвенить байрак,
В широкім фартусі несе ліси зелені,
У оберемку подих вітру свіжий,
Їх змішує він з піною дзвінких потоків,
Пересипає сонячним промінням.

І він до мене промовляє так:
«Щоб все ввібрать, розкрий ти серце
ширше,
Тут всі свої забудеш ти страждання,
І дні пливтимуть в спокої і тиші,
І друзів знайдеш ти у самотині».

1907

ВИШНЯ І ЛУГ

Темним блиском спілих ягід
Вишня, стримуючи сміх,
Спокушає луг зелений;
Він, припавши їй до ніг,
Спрагло ловить краплі ягід,
Що зірвати їх не зміг.

1907

НЕТЛІННІСТЬ

І ранішня роса не пропадає вдень,
І крихта пахоців на вітрі не зника,
І промінь сонячний не гине:
У світі все живим є вічно.

І справжня мисль горить, хоч мозок тліном
став,
І почуття не вмере, хоч втихне серця звук,
І твій любовний пал не вгасне:
У людстві все живим є вічно.

1908

НЕВГАМОВНІ КОНІ

Я ночі не люблю. Не можу спать —
В роботі безнастанній мозок мій.
Зринають образи — за роєм рій,
І неспокійні вслід думки летять.

Я кличу сон, щоб стримав їхній біг,—
Так в'яжуть коней в мороці нічному,
Щоб паслися... А ті — чи спиниш їх? —

Всю ніч по полю скачуть без утоми
І мчать назустріч ранкові ясному.

1908—1910

МАНДРІВНИК

Хто життям мені радіє,
Хто зростається зі мною,
Вік того нестиму в серці
Невимовною любов'ю:
Хай розкрають мої груди,
Хай розіб'ють моє серце,—
Та жагу мою не вирвуть,
Що, мов скарб отой коштовний,
Пломеніє вічним серцем.

Кожну ласку там почувеш,
Кожен погляд перестрінеш,
Кожен подих переділиш,
Що мене в пустелі спраглий
Від знемоги рятували.
Кожен потиск рук гарячих,
Кожну втішену сльозину,
Кожну мить пересторожну,
Коли я на бій виходив.

Там знайшли б в зіницях сонце,
Що мене випроводжало,
Що освічувало шлях мій.
Там знайшли б любові ніжність

В засоромленому серці,
І її вуста вишневі,
Що мене заколисали...

Там знайшли б...— не перелічиш.
Не важкий той скарб для мене.
Чим повніше моє серце,
То носити його легше.
Чим іду я далі й далі,
То любов'ю проростаю,
То осонням прозріваю...

Дарував хто — я не знаю,
Тільки в серці — подих тисяч:
Віддали німі свій голос,
Кривджені — останню силу,
Очі їх горіли радо,
Хоч росилися сльозами...
Я в слабких знайшов опору,
Спраглі спекою поїли,
Руки тиснули безрукі,
Вбогі свій алмаз коштовний —
Серце віддали єдине.

Ту любов, що дарував я,—
Повертали всі стократно.
Навіть ті все повертали,
Для котрих я став далеким,
Кого я не встиг підтримать,

В силах танучи останніх.
Моє серце виповнялось
Не презирством, а любов'ю.

Ту любов, яку збирав я,
Не візьму собі в дорогу,
Вам віддам її із серцем,
Поки битись воно буде.

Розсічіть тоді ви серце,
Заберіть коштовні скарби,
Що я врісся в них навічно;
Тільки серцю міг довірить,
Ту любов, що ви давали;
Тільки тим її поверну,
Хто не бачив свого сонця,
Хто любові вік не звідав.

1908—1912

ПИТАЛАСЯ ДІВЧИНА:

- Скажи мені, милий,
Де взяв ти стільки барвних слів?
— На людські юрби я дививсь.
- Де взяв ти стільки світлих слів?
— На сяйво сонця я дививсь.
- Де взяв ти стільки гордих слів?
— На хвилі моря я дививсь.
- Милий,
Де взяв ти стільки тихих слів?
— До себе в душу я дививсь.
- Де взяв ти стільки ніжних слів?
— У вічі я твої дививсь.
- Де взяв глибоких стільки слів?
— В обличчя смерті я дививсь.

Милий, ох, милий...

1909

ВНОЧІ

Співа прекрасно соловей
Вночі;
Виходить щастя до людей
Вночі.

Виходь, якщо душа сумна,
Вночі;
Ніхто, ніхто про це не зна .
Вночі.

1909

ЯКБИ

Якби ж моє життя було
Лише моїм,
Його я легко б скинув з пліч
У перший день.

Створив би я нове життя
У перший день,—
Якби моє життя було
Лише моїм.

1909

НЕЗІМКНУТИЙ ПЕРСТЕНЬ

Мій ранок білий був і чистий,
Мій вечір буде племенистий,
Та має ще між них пройти
Мій день зелено-золотий.

1909

ЦВІРІНЬ!

Уже жовтіє листя і трава;
Одна лиш пташка з гілочки співа:
Цвірінь, цвірінь!

Я ціле літо з дітьми клопіт мала,
Плекала їх, літати їх навчала —
Цвірінь, цвірінь!

Вже сонце бродить по затонах тьми,
Нехай за ним летять тепер сами —
Цвірінь, цвірінь!

Всіх пташок знов збере нова весна,
Не вернеться із ними лиш одна —
Цвірінь!

1909

ЖИВЕ ЖИТТЯ

Мужньо йди в людським потоці,
Йди, борись на кожному кроці!
Рухай інших на путі,
Хай тебе ведуть в житті.

Відпочинь, відкинь утому
І між люди знов по тому!
Не замкнися — ти ж боєць!
А замкнувсь — життю кінець.

1909

ДРІВНИЙ ДОЩИК

Надворі мжичить дощик —
Супутник тужних дум...
Він ронить тихий шелест...
З тим шелестом на серце
Спадає тихий сум.

1909—1910

МОЯ РАДІСТЬ

«Де твоя радість?» — «Тут її немає.
«Ходім шукати». — «Замигтить в очах».
«Від сяйва сонця? У ланів розмаї?»
«Ні, буде ніч. Лиш ватри по куцах».

«А довго йтимем?» — «Довгі дні
похмурі».
«Скрізь будуть квіти?» — «Згарища
чадні».
«А де ж кінець?» — «Де світу крайні
мури».

«А там?» — «Чабан там гріє при вогні
Ягня». — «Це ж радість іншому?!»
«Мені».

1910

ПРИРОДА І ДУША

Природа не знає, яка вона
велика, але ми це знаємо.

Паскаль

Не зна природа величі своєї,
Своєї глибини не знає небо,
І сонце жару свого не знає.

Розкриє небо груди свої чорні,
І з них мільйони крапель сонця ллються—
У всесвіті їх незліченна сила.

Снопи вогненні сонце викидає,
Розпалює життя в краю холоднім —
В самого сонця випалене серце.

Суха земля, камінними руками
Тримаючи в своєму лоні море,
В глибокім сні летить навколо сонця.

Річки течуть навпомацки крізь морок,
В потоків повиколювані очі,
Струмочки спотикаються на скелі.

Над морем келиха краси розлито,
Вода то білим грає, то рожевим,
Та море ні про що своє не знає.

Земне нутро із тріском вивергає
Смарагди, яспис, бірюзу, сапфіри;
Багаті барви без життя сіяють.

З земного лона, тремтячи, виходить
Із пелюстками синіми пагінчик,
Та й сам не зна, який він є у світі.

А от душа, в своїй лущайці ніжній
У море впливши, вже зразу знає,
Яке воно те море безбережне.

Душі відома вся природи велич,
Відомо їй, яке гаряче сонце,
Яке глибоке і блакитне небо.

Лиш одного душа іще не знає:
Яка сама вона глибока, дивна,
Але душа і це колись ізглибить.

1909

НА ЖИТНЬОМУ ПОЛІ

Дивуюся — звучать мої слова,
Ви повторили те, що я сказав весною.
Здалося — дзвін чужий то проплива...
То ж думи серця, вишлекані мною.

То, значить, зріли ці слова в серцях,
Як зерно у землі? І вирости — стіною.
Вітання їм, зеленим, на полях.

З кількох зернин тепер шумлять лани.
Хоч буря, хоч гроза — цвістимуть вік
вони!

1910

ОЗЕРО ВНОЧІ

Я добре ці усмішки знаю:
Лиш озером зиб пробігає,—
І хвилі під сонцем іскряться, цвітуть веселково!

Вночі якось зиб той узрів я,
Як місяць сів над безмір'ям,—
Озерце, чи ти не від болю схмурніло раптово?

О тіней тремтіння і втома!
О болісна дрож і судома! —
Так ось які ті, що під сонцем цвітуть веселково.

1910

З «ЕСКІЗНИХ ЗОШИТІВ ДАГДИ»

РОЗВ'ЯЗАНІ ПУТА

Тобі під сонцем ложе вистеляю,
Стелю шовковий, з квітів тканий килим,
Турботи — ніби пута я зриваю.

Вінець тих дум, що голову давили,
Знімаю, щоб ніколи не терзали.
Я розумію їх, вони й мене гнітили.

Тебе вдягаю в біле покривало
З пелюсток яблунь молодих, чудесних
І сік даю, щоб сила прибувала,

І руку, щоб підтримувала чесно.

1908—1921

* * *

Коли у небі вдаль зірки пливуть
І мій куток світліє під зірками,—
Я лиш про тебе мрію.

Коли у сяйві місяць золотий
Зросте уповні й вищербиться сумно,—
Я лиш про тебе мрію.

Коли світанок грає за вікном,
Кладе мені на груди перший промінь,—
Я знов про тебе мрію.

Коли свою віконницю замкну,
Нема ні зір, ні місяця, ні сонця,—
Я все про тебе мрію.

1912

* * *

Усіх, усіх однаково любив я,
Мені ж в дарунок ви
Підносили отруту лихослів'я.

А ваші душі — немічні каліки!
Їх сонце не пробудить, ні,
І з другими їм не звучать вовіки!

О, коли б вас мій пал зумів
розплавить,—
І разом ми б могли
День сонячний тисячоусто славить!

Ви молоді, та в вас думки — не нові!
Коли ж я стріну тих,
Що будувати майбуття готові?

1921

НЕПАХУЧИЙ БУЗОК

Як тільки тебе я стріну,
То все так і зникне круг мене,
Нічого не бачу й не чую.

Пахощі квітів люблю я,
Та всі вони, навіть бузок,
Не пахнуть, як ти зі мною.

1923—1924

РУКА З ПЕРСНЕМ

По зливі тихий вечір. Дивна хмара
Злягла рукою білою на далеч.
І райдуги уламочок між пальців,
Мов перстень, сяяв каменем коштовним.

Лежала довго та рука далека,
Але розтала врешті, збліднув перстень,
І ніч покров накинула на море.
То був не твій привіт мені здаля?

ТИХО СЛУХАЮ

Тихо слухаю твій голос,
Пригортаючись до тебе
Й завмираючи від щастя.

Не рухнусь, лежу, сховавши
Голову в твоїх долонях,—
Очі соромно розплющить.

Як ласкаво ти говориш,
Що я гарний, з добрим серцем,
Що у мене очі — сонце;

Що у мене, oprіч того,
Осяйний великий розум,
А найпаче ж — добре серце.

Так, ти кажеш, добре серце,
Але це ж всьому початок
І кінець всьому на світі.

Більшого не може й бути.
Все роздам я, все, що маю,
Залишу лиш добре серце —
І віддам його тобі.

*ОКРЕМІ ВІРШІ
ТА ВІРШІ З ПОСМЕРТНИХ ЗБІРОК*

ВИДОВИЩЕ, ЩО НЕ ДАЄ СПОКОЮ

Димиться кров'ю ще пісок,
Струмує дух від нього талий,
Не всіх ще мертвих поховали,
Іще посковзується крок.

Немає серцю супокою,
Хоч ти дивись, хоч очі мруж;
Втекти хотів би ти чимдуж,—
Біжить тривога за тобою.

Димиться кров'ю ще пісок,
І як душі про це забути.
Як бідне серце відвернути
Від ненастанних цих думок?

Струмує дух від крові талий,—
І гасло боротьби в ньому,
Щоб у вогні спалити тьму,
Щоб звірі у безодню впали!

1902—1907

* * *

Слава загиблим браттям!
Вбивців тавруй прокляттям!
Знищили першу фортецю
Ми у бою завзятім.

Слава загиблим браттям!
Вбивців тавруй прокляттям!
Наша борня переможна
Сяє ясным багаттям.

Слава загиблим браттям!
Вбивців тавруй прокляттям!
Стане земля щаслива
Садом рясним, багатим.

1905

ЗОЛОТЕ ПОВЧАННЯ КАПІТАЛІСТАМ

1. ПРО НАГРОМАДЖЕННЯ

Мусиш ти добро збирать.
Скрізь бери, де можна взять.
Хай кричать, що ти грабуєш:
Але ж ти добро шануєш.

2. ПРО ВИРОБНИЦТВО

Крутяться хай колеса машин,
Хай щиро робочий працює,
Цінність нову хай готує.
Будеш ділити всю цінність один.

3. ПРО ПОРЯДОК

Дбай, аби витирати піт,
Що в інших ллється.
Хто ж огризнеться —
Вели забрать куди слід.

4. ПРО НАЙГОЛОВНІШЕ

Визиск — це над усе —
Капітал принесе,
Наймит горе знесе,
Син розтринькає все.

1905

* * *

Як не труси,—
Грошей катма.
Хоч пальці сси,—
Нужда сама.

Діток своїх
Щоб накормить,
В людей чужих
Іди просить...

Невже мені
Ганьби зазнать?
Просить? О ні!
Дарма благать!

Не менше всіх
Я хочу жить.
Хто прав людських
Позбуде вмить?

Хай ствердить суд
Права мої.
Ждать правди? Тут
Нема її.

Той загіба,
А інші, ті,
Що жнуть хліба,—
В тяжкій нужді...

В того все є,
Хто дармоїд.
Він їсть і п'є,
Живе як слід.

Де ж совість-мати?
Трудящий люд
Так обкрадати
За чесний труд?

Рвуть з бідняків
Останній гріш,
А в багачів
Росте бариш.

Рішив так суд...
Та скажем ми:
Доволі пут
Безправ'я й тьми!

І я чіткіш
Вже бачу те,
Що мова лиш
Про владу йде,

Якої тут
Для прав собі
Доб'ється люд
У боротьбі!

1905—1907

ПУРПУРНА МАНТІЯ

Крові героїв розлито
Червоні потоки довкола,—
І пурпурний плащ тирана
Від крові багровим стає.

І важчає з кожної краплі,
Аж поки не стане свинцевим.
І, впавши, потягне з собою
Того, хто його одяг.

1906

Борцем я був у всі прожиті дні,
На битву йшов у перших лавах завше,
І в розпалі духовної борні
Багато літ прийшлося прожити мені
Таких тяжких, що слабну, їх згадавши.
Ніколи я борні не уникав,
Хоч тисячі причин для цього мав,
Що будь-кому служили б за підставу
Покинути борню тяжку й криваву.
Я інших праць чимало розпочав,—
Ці мирні праці звершення чекають,
Давно лежать, давно мене волають.
Я й сотої частини не явив
Того, що душу сповнює неситу,—
В ній безліч є невимовлених слів.
О, так багато міг сказати я світу!
Від слів невимовлених в безсонні я знеміг.
Я задихаюся від них
І все-таки їх заглушити мушу,
Хоч цим ображу власну душу,—
Можливо, я вже вбив її навек,
І змучує мене її страждання й крик.

Хай так! Я все ж боротися не кинув
І в затишку ні року не спочинув,
Не змарнував ні тижня, ні доби,
Бо вищого нема в житті від боротьби!
Це — боротьба тяжка, безжалісна, могутня
За долю нашого народу, за майбутнє,
Яке тепер, сьогодні, в наші дні,
Вирішується в битвах і борні.
Народові ми мусим допомогти
Несхибну путь, до сонця путь знайти.
До сонця зрікся йти я манівцем своїм,—
З народом вкупі я. Народ є над усім!

1906—1907

* * *

І сотні, й тисячі
Поглинув бій.
Хто збереже їх
В пам'яті своїй?

Сьогодні знову
Хтось із них помер...
Нема потреби
Їх лічить тепер.

Неправда, ні!
Їх не забули ми,
Народ їх пам'ята —
Йшли проти зла і тьми.

Вони герої всі,
Вони — в серцях.
Народ, забувши їх,
Обернеться у прах.

1907

ДЕ ЦЕ МІСЦЕ?

Назовіть ви місце у зеленім гаю,
Де пастух, бувало, весело співає,—
Нині засихає
Там пролита кров.

Небагато крові на пісок упало,—
Стільки, як гаряче серце його мало:
Нахились додолу, пошукай між квітів
Пурпурових крапель,— як багряних квітів,—
То пролита кров.

*

Ви б у ріднім краю луг не відшукали,
Де б вінки із квітів діти заплітали,—
Нині засихає
Там пролита кров.

Та не так багато, щоб шумів потік,
Ще немає, може, ні струмків, ні рік,
Може, кров одного, може, десяти —
Там лягли батьки любимі і брати,
Там пролита кров.

*

Чи знайдеш ти поле у моєму краю,
Де орач за плугом піт рясний втирає?

Нині засихає
Там пролита кров.

*

Ой, тієї крові не багато, ні,—
Батрака розстріляно в рідній стороні.
І від того місця з жахом кінь тіка,
Мабуть, його запах з борозни ляка —
То пролита кров!

У моїй отчизні місце чи знайду я,
Де душа печальна тяжко не сумує?
Чом її проймає тільки дрож лиха,
І невже усюди долі засиха
Лиш пролита кров?

*

Ні, не тільки сохне учорашня кров —
Нині і щоденно свіжа ллється знов.
Кажуть, що не досить вилито її.
Кажуть звірі люті, вороги мої.

*

Все покрито трупом на моїй землі,
Кряче ворон, кряче, наклика жалі.
А навколо
Кров пролита засиха!

Тільки інші звуки чути крізь виття,
Голоси таємні кличуть до життя:
«Це ще не кінець великої борні!»
Голоси замучених в рідній стороні —
То пролита кров.

1907

НЕПРОЩЕННИЙ БОРГ

Тисячі дітей кричать: «Де рідні?»
Крові їх од вас ми вимагаєм!

Тисячі жінок: «Де чоловіки?»
Крові їх од вас ми вимагаєм!

Тисячі дівчат: «Де наші хлопці?»
Крові їх од вас ми вимагаєм!

Тисячі батьків: «Синів оддайте!»
Крові їх од вас ми вимагаєм!

А найдужче матері волають:
«Тих, кого ми в муках породили,

Ви нізачо, марно повбивали,
Ви всю Латвію і інші землі

Залили їх кров'ю. Ви довічні
Наші боржники за кров пролиту.

Ми цього вам боргу не даруєм,
Як нікому ви не дарували.

Як останній гріш ви з нас стягали,
Так і ми з вас кров до краплі стягнем».

1907

* * *

Так, сумнівів більше вже нема,
Що час настає пожаданий;
З ваганнями, в муках, що й не списати,
Свій корабель ми спустили в море.
От упав він з помосту міцного,
Хвилі встали, піна закипіла.

Зойкнули ви, як пірнув він у воду,
Вам здалось, що й надії потонуть із ним —
До островів тих щасливих дістатись.

Не тужіть, вирне він із пучини
І спокійно попливе морем;
Ви на нього зійдете й поїдете ним
У радості світлій.

Хто сам корабель будував і спустив його в море,
Сумнівів бути не може у того.
Дух відведіть і в велику збирайтеся путь.

Я в своїх думках і мріях
На берегах тих далеких живу вже давно.

1907

ВИКЛИК

«Кров'ю, кров'ю
Заллем всю землю!
Око за око,
Зуб за зуб!»

Це вам наш виклик
На смерть, на війни,
Це каркання ворона
Й вовка виття.

Прийmemo виклик,
Виходьте битись:
Око за око,
Зуб за зуб!

Та тільки знайте:
В нас юні очі,
Ми бачимо наскрізь,
Ми дивимось пильно!

Наскрізь бачим
Крізь шовк, крізь одяг,
Крізь кості ми бачимо,
Крізь ваші груди

Лякливе серце —
Гігни серце.
Ви добре це зважте,
Зуби в нас юні!

Ми прогриземся
Крізь кості наскрізь,
Крізь броню, крізь мідь
І крізь фортеці.

Навік повалим
З заліза, з сталі
Устої устоїв!
Виходьте битись!

Око за око,
Зуб за зуб!

1907

ЧАС — ЦЕ ГРОШІ

«Час — це гроші» — для вельможі.
В гаманці бряжчить запас...
В безробітних теж є час,—
Але що відсутнє? Гроші!

1907

КОСАР

Гей, хто народу
В чім завинив,
Дрижіть: надходить
Пора для жнив.

Бур'ян шкідливий
На ниві тій
Зберем і спалим
В печі жаркій.

Як сонце гріє!
Врожай дозрів.
Роботи стане
Косі в день жнив.

*

Хіба святі в вас
Людина й честь?
Коли є гроші,
То й шана єсть.

Зросили потом
Ми вам лани.
А що вродили
Для вас вони?

Полили кров'ю
Ми вам поля.
Які ж вам злаки
Дає земля?

*

Гіркі вам стануть.
Наш труд і піт.
Від барви крові
Стемніє світ.

Врожай достойний
Дає наш труд.
Страждав чимало
Нужденний люд.

*

Як сонце гріє!
Коса дзвенить.
Радіє наймит:
Пора косить!

Ви засівали
Завжди одно —
Кукіль там вродить
А чи зерно?

Ви засівали
І зло, і лють,—
Для вас те саме
Сповна й пожнуть.

ТРАВНЕВА ПІСНЯ

Хай завірюха гуде над полями,
Хай розверзаються прірви пільми,
Хай ураган шаленіє над нами,
Хай ударяють і крушать громи —
Не боїмося ні чорта, ні бога:
Все-таки травень і — слава весні!
Радість хвилює нам груди міцні,
Свято весни — це до волі дорога.

Травень іде! Оживають ліси,
Ріки скресають у сяйві краси.
Так і неволю розтоплять народи,
В сонці будуючи царство свободи!

Нам не страшна за свободу війна,
Хай нам загрожують, хай нас карають,—
Випито чашу терпіння до дна;
Ми їм відплатимо — хай пам'ятають!
Хай вони палять, безумствують, б'ють,
Хай убивають старого й дитину,—
Не роз'єднати їм нашу родину,
Нам не страшна ворогів наших лють.

Травень іде! Оживають ліси,
Ріки скресають у сяйві краси.

Так і неволю розтоплять народи,
В сонці будуючи царство свободи!

Хай нас оточують ґрати і мури,—
Не боїмося ми зрад шпигунів;
Хай винаходять жорстокі тортури,—
Воїн не зойкне, не зрадить братів.
Рани, які він учора загоїв,
Хай йому знову терзають стократ,—
Вільних умів не приборкає кат,
Сталлю не спинить борців і героїв!

Травень іде! Оживають ліси,
Ріки скресають у сяйві краси.
Так і неволю розтоплять народи,
В сонці будуючи царство свободи!

Куль у панів для народу не досить,—
А розстріляли його взагалі б.
Дурні! Це ж сила, що сіє і косить!
Звідки ж без нас у них візьметься хліб?!
Світло б на світло зробилось несхожим,
Рух на землі зупинився б і час,
Зникла б культура на світі без нас,—
Якби скорились ми силам ворожим!

Травень іде! Оживають ліси,
Ріки скресають у сяйві краси.

Так і неволю розтоплять народи,
В сонці будуючи царство свободи!

Марно пани нас лякали війною,—
Ми не поборені, ми — як стіна,
Ще досконалішу викуєм зброю
І переможемо — ми і вона.
Зброї своєї трудящий не кине,
Шлях наш один — боротьба до кінця.
Знищимо геть золотого тельця,
Міцно з'єднавшись у братство єдине!

Травень іде! Оживають ліси,
Ріки скресають у сяйві краси.
Так і неволю розтоплять народи,
В сонці будуючи царство свободи!

Світ ще не бачив борні от такої.
До боротьби! Наближається мить!
Горе і злидні понищать герої,
Клятий тиран ще не так затремтить.
Лави підводяться скрізь робітничі,
Скрізь, де робочий, там класовий бій.
Проти гнобителів Травень нас кличе,
Прапор червоний підносячи свій.

Травень іде! Оживають ліси,
Ріки скресають у сяйві краси.
Так і неволю розтоплять народи,
В сонці будуючи царство свободи!

У боротьбі ми тверді та єдині —
Німець, латиш, росіянин, єврей,
Дальні та ближні, у дружній родині
Стяг ми червоний здійсмаємо цей.
Слався й живи, почуття полум'яне!
Травень в природі — не бути зимі:
Так і Свобода — коли вона гряде,—
Не повернутись недолі й пітьмі.

Травень іде! Оживають ліси,
Ріки скресають у сяйві краси.
Так і неволю розтоплять народи,
В сонці будуючи царство свободи!

1907—1911

ПІСНЯ ПТАШКИ

Дзвінко співала я,
Раптом замовкла.

— Пісня скінчилася?

— Голос урвався твій?

— Ні, пісня не скінчена,

І голосу вистачить,—

Вчула за лісом я:

Порохом пахне!

1908

ЧОГО ТИ ДОСЯГАВ?

Хоч один підмурок
Склав ти у житті?
Чи хапав ти з неба
Зорі золоті?

У які ти води
Кітву закидав?
Чи назустріч бурі
Ти, як грім, вставав?

Зберігав ти в серці
Мудру глибину
В дні лихих морозів
І тяжкого сну?

Чи завжди в дорогу
Рвався ти нову,
Як огир, що сурму
Чує бойову;

Як огир, що зброю
Рве, і повен сил,
Мчить великим шляхом —
Тільки свист і пил?

Чи, можливо, снів ти
Буйної пори,
Мов туман на грудях
Гордої гори.

І, неначе морок,
Стелячись між трав,
Лиш весняні квіти
Сонно огортав?

Так, зривають першим
Ніжний первоцвіт.
Та його ж влітає
У вінок свій світ!

Визнай же одверто —
Чи служив меті,
Чи хапав ти з неба
Зорі золоті?

ТРАВНЕВИЙ МАНІФЕСТ

Ми — людськості і світу клас могутній,
Ми — пролетаріат.
Сміливо ідемо у час майбутній,
Не з ласки божої — не вірим їй! —
А тільки волі завдяки своїй.
Самі собою сильні — з братом брат —
Ми маніфест свій даємо сьогодні
(Буяй, мов ріки весен повноводні):
«Встань,
Пролетаріат!»

Ми пекло капіталу розтрясем —
Ми, пролетаріат;
Туди, де стогнуть, волю ми несем —
На щастя всім рабам, усім часам.
Ми ті, хто з пут себе звільняє сам,
Ламаєм самотужки крицю грат,
З лютневого глузуєм маніфесту...
Фальшиву сіть царської ласки-жесту
Рве
Пролетаріат!

Ми кажем: «Стрінь багнетом вражий сказ!
Ми — пролетаріат.
Гори ентузіазмом!» — наш наказ.

Хай вільне слово будить волю й ум.
«Геть скиньмо гніт! До лав! За єдність дум!
Слабкий самотній — о, це знає кат!..
За комунізм — за маніфест свободи!» —
В одну Вітчизну влитись всі народи
Зве
Пролетаріат!

«Ми — як один! Ми — проти зиску сили!
Ми — пролетаріат;
Ми війнам всім війну оголосили!
Бо всі являєм силу спільну, сталу;
З нас кожен б'ється проти капіталу!
Готов віддати все за брата брат!..
Ідіть на площі з маніфестом миру!
Хай страх протне багнетом серце звіру!» —
Зве
Пролетаріат!

«Ми переможемо! Страх-бо не для нас!
Ми — пролетаріат!
Вогонь з грудей-вулканів б'є — не згас!
Героїв кров'ю не залить вогню!..
Вже волі спів гримить назустріч дню!
Хто згуртувався — сильний той стократ!..
Здіймайте ж маніфест як бурю дзвонів.
Бо втілює надію мільонів
Він —
Пролетаріат!»

Хвилюються, встають народи знов —
Чуй, пролетаріат!
Знов хмари обрій затягли — на кров.
Та хто ж накаже бурі: «Стій!..» Не стане!
«Не на життя — на смерть борись, титане!
Хто і малий — розхитуй крицю грат!..
Здіймай же маніфест свободи світу!
Розкрилюй же знамена — проти гніту!
Червоні іскри в душу мас розкрити
Кинь,
Пролетаріат!»

1913

ТВІЙ СУПОКІЙ

Де супокій?

Там, де бурі йдуть на нічліг,
Там, де вітер валиться з ніг,—
Там супокій.

Там, де гори вкриті снігами,
Там, де тіні бродять борами,—
Там супокій.

Там, де місяць лягає вмирать,
Там, де ніч іде вічність стрічать,—
Там супокій.

1919

ЗНОВ БОРОТЬБА

Вином мистецтва, чарами видіння
Ти не впивайся. Все це не прикриє
Життя нужденного, бо серце ние,
Уражене докорами сумління.

Оплот життя нового — воля гине;
Знов ллється кров, покрила світ ганьбою,
Знов лад старий встає із домовини.

Супроти зла іди, ставай до бою!
Мистецтво надихне: воно з тобою!

1921

* * *

Не можна так, між іншим, співчувать,
Не треба крихт із вашого стола,
Не треба нам запевнень: «Ми так само
Прихильники є нового буття!
Спокійного ми хочемо життя!»

Не можна лиш між іншим співчувать!
Велика надто людства боротьба —
Вона заповнює людину вкрай,
Всі прагнення, і розум, й почуття,
Всю плоть і серце, душу і життя!

А тим, тепленьким,—
Їм не з нами в путь.
Гарячий будь або ж холодний будь!
Щоб знати:
Друг чи недруг хто із вас,
Але щоб цільний — скрізь і повсякчас!

Байдужий, кволий, в'ялий — це ж гнилля.
Де він впаде, там зогніє, мов тля.

1922

КОВАЛЬ СВОГО ЩАСТЯ

Кажуть, всяк коваль свого щастя,—
Ну гаразд, а як мені бракує
Молота, вугілля і ковадла?
Чи дасте мені ви їх, чи, може,
Просто будете самі ковадлом?

1926

* * *

Який ти юності залишиш заповіт?

— Своє життя ти так спрямує ще зрання,
Щоб «обдурило» не сказати на схилі літ.
«Люби!» — то заповідь і перша і остання.

1929

* * *

В ранню весну навкруги
Ще не танули сніги,
Ще бруньки не розвилися,
Ще дощі не пролилися,

Я сказав тобі: «Ходім!»
Зрання ми блукать пішли,
Руки в руки заплели,
Повернулись пізно в дім...

Дома ти вікно відкрила:
«Глянь — сніги розтанули,
Тепла злива прошуміла,
І бруньки проглянули...»

Чи не ти, моє кохання,
Їм життя вдихнула зрання?

У ВИСОЧИНІ

Над скелею пливе
Небес ясна блакить.
І скеля вище вмить
В височині стремить.

Здіймається, спішить
У небо від землі,
І ось уже летить
У хмарки на крилі.

РИГА

Риго, вславлена твердине,
Серце ти моє чаруєш,
То ж твої вали і вежі
Золотий вінчає півень.

Що співа він в піднебессі?
Гей, проснись, латишу мужній!

Кам'яна твердине, Риго,
Хто в віках твоїм був зодчим?
Латиші тебе заклали —
Ім тобою володіти!
Гей, проснись, латишу мужній,
Захисти любиму Ригу!

Рига — опір наш, без Риги
І на світі нам не жити.
Рига — страж, вона уперто
Край наш рідний захищає.
Хто ж на захист їй постане?
Вої Латвії хоробрі!

Не залле потік тевтонський,
Не повалить рідну Ригу,
Рига завжди буде наша,

Лиш відваги не втрачати!
Слів улесливих не слухать!
Не здавайте нашу Ригу!
На замок вона замкнулась,
Одягла вогненний пояс.

Хай же пояс той палає,
Хай замок її не слабне!
Гей, вставай латишу мужній,
Захищай свою твердиню.

СТРАТИ БЕЗ КІНЦЯ

Невинна кров струмить по всьому краї,
Але баронів крик не угаває.

Ще більше жертв захтілось звірам злим:
Засуджених і вбитих мало їм.

Воєнний стан в країні ще не знято,
І час цей для баронів — справжнє свято.

Чи ж хто захоче з лютих ненажер
Буть проти часу карного тепер?

Вовкам би нашу кров все пити й пити...
Нема ще слів таких, щоб кров спинити.

Вже знищено катівні в росіян,
А в нас все той же підневільний стан!

Невже так кров солодка в селянина,
Щоб вовк смоктав її одвічно, без упину?

Чи ще не досить рабства трударям,
Щоб їх у жертву кидати вовкам?

Невже народ цим звірам пожирати?
Ні! Згинуть всі народу супостати!

Хоч вовк і кровожерний, перемога
На боці буде люду трудового!

САМОТНЯ ХМАРА

Почувши осінь, полонина стихла.
З моєї кручі видно всю мені
Красу останню, що лежить, застигла,
Як на столі, в прозорій далині.

Терпкий, вологий повів. Звільна суне
Самотня хмара. Щілини земні
В собі ховають все — й зотліле, й юне:

Під жовтим листом — стебла свіжих трав,
Мов хто життя зі смертю поєднав.

ПРИМІТКИ

Готуючи це видання, видавництво використало переклади творів Яна Райніса, що свого часу вийшли у Держлітвидаві України (1952). Над перекладами творів видатного латиського поета працювала велика група українських поетів. Більшість з включених в книжку перекладів була заново опрацьована перекладачами, звірена з підрядниками.

Розміщено твори за збірками, а в межах кожної збірки — в хронологічному порядку за датою написання.

ДАЛЕКІ ВІДГУКИ У СИНІЙ ВЕЧІР

Цей збірник Я. Райніс упорядкував у 1902 р. під час перебування на засланні. Книжка вийшла в світ у червні 1903 р.

ПОСІВИ БУРІ

Поезії цієї книги написано під безпосереднім впливом революційних подій 1905 р. Окремі вірші збірки в травні 1905 р. друкувалися в додатку до «Петербурґас авизес» («Петербурґская газета»), а в жовтні збірка вийшла окремим виданням і одразу набула великої популярності серед революційних мас. В тому ж році вийшло друге видання цієї книги.

НОВА СИЛА

Збірка вийшла в світ на початку 1907 р. В цей час Я. Райніс перебував в еміґрації і до видання книжку готував латиський публіцист Я. Янков. Крім нових віршів, до книжки входили поезії, що свого часу друкувалися в попередніх збірках.

ЕПОС «1905 РІК»

Епос був задуманий автором дуже широко — показати революцію в Латвії в зв'язку з революцією в Росії, змалювати перспективи соціалістичного майбутнього. Але, на жаль, автор не завершив роботи над цим монументальним полотном. Деякі з пісень-балад епосу були включені згодом в «Тиху книгу».

ТИХА КНИГА

Найбільш політично гостра і революційна книжка Я. Райніса. Написана під час перебування поета в еміграції в Швейцарії (1907—1908).

Перше видання було здійснено в 1909 р. в Петербурзі, а в 1910 р. книга вийшла в Ризі. Обидва видання відкривались передмовою автора.

ТИ, ЩО НЕ ЗАБУВАЮТЬ

Над цією книгою Райніс працював в 1907—1910 рр., а з друку вона вийшла на початку 1911 р. з передмовою автора.

КІНЕЦЬ І ПОЧАТОК

Це, як зазначав сам автор, найбільш інтимна книга, яка складається з віршів, тема яких — подолання протиріч в собі самому, в природі і суспільстві. Крім нових віршів, до збірки ввійшло багато поезій, написаних Райнісом раніше, але заново відредагованих автором.

ЕСКІЗНИ ЗОШИТИ ДАГДИ

Книжка складається з п'яти книжок, що за життя (після повернення з еміграції) автора вийшли окремими виданнями: «Addio bella!» (1920), «Віщування

змії» (1920), «Додому» (1920), «Срібне світло» (1921), «Дочка місяця» (1925).

В 1925 р. Райніс об'єднав ці книжки в одну під назвою «П'ять ескізних зошитів Дагди», назвавши її романом у віршах.

З ПОСМЕРТНИХ ЗБІРОК

Після смерті Я. Райніса вийшло кілька його книжок, над якими він багато працював, але не встиг їх завершити. Це «Той, хто дарує серце» (1935), «Пісня душі» (1935), «Великі лінії» (1936), «Квіти міжгір'я» (1937), «Муза в боях» (1940).

З М І С Т

Могутній голос поета-борця. <i>Вступне слово М. І. Терещенка</i>	5
--	---

ІЗ КНИГИ «ДАЛЕКІ ВІДГУКИ У СИНІЙ ВЕЧІР»

Зламані сосни. <i>Переклад Д. Павличка</i>	15
Королівна. <i>Переклад А. Кулінича . .</i>	16
Він це знав. <i>Переклад М. Бажана . .</i>	18
Золоте листя. <i>Переклад Я. Шпорти .</i>	20
Порядний громадянин. <i>Переклад М. Рильського</i>	22
Пісня бідака. <i>Переклад М. Рильського</i>	23
Найглибші думи. <i>Переклад М. Рильського</i>	25
Благодійник. <i>Переклад Д. Білоуса . .</i>	26
Напередодні вічності. <i>Переклад І. Цитовича</i>	27
Мрії квітів. <i>Переклад І. Цитовича . .</i>	28
Ті, що люблять батьківщину. <i>Переклад А. Кацнельсона</i>	29
Перед грозою. <i>Переклад А. Щербака .</i>	30
Сходячи на верхів'я. <i>Переклад Г. Кочура</i>	32
Була сувора зима. <i>Переклад М. Шпорти</i>	33
Блудний син. <i>Переклад М. Рильського</i>	36
Вперед! <i>Переклад М. Зісмана . . .</i>	37
Люди спокою. <i>Переклад В. Швеця .</i>	38
Встань! <i>Переклад В. Швеця</i>	40
Fiat justitia! <i>Переклад Ф. Скляра . .</i>	41
Тонкі пальчики. <i>Переклад О. Ющенко</i>	46
Старовина. <i>Переклад А. Кулінича . .</i>	47

ІЗ КНИГИ «ПОСІВИ БУРІ»

Твоє щастя. <i>Переклад Л. Первомайського</i>	48
Метогандум! <i>Переклад Я. Шпорти</i>	49
Зимове надвечір'я. <i>Переклад Л. Первомайського</i>	50
Зелена влада весни. <i>Переклад Л. Первомайського</i>	51
Душа глибока. <i>Переклад Л. Первомайського</i>	52
Польовий камінь. <i>Переклад Ф. Скляра</i>	54
Тюремні мури. <i>Переклад М. Терещенка</i>	56
Вчора і сьогодні. <i>Переклад М. Терещенка</i>	57
Ще сонце спить. <i>Переклад Л. Первомайського</i>	58
Плем'я іде нове. <i>Переклад І. Виргана</i>	59
До Білого моря. <i>Переклад І. Цитовича</i>	60
Повір'я старих людей. <i>Переклад О. Жолдака</i>	62
Великі міхи бурі. <i>Переклад О. Новицького</i>	66
«Тепер — всі разом, всі в гурті!» <i>Переклад М. Рильського</i>	68
Після довгого сну. <i>Переклад Л. Первомайського</i>	69
На волю! <i>Переклад О. Новицького</i>	70
Чесний ліберал. <i>Переклад Ф. Скляра</i>	72
Дальні відгуки. <i>Переклад Я. Шпорти</i>	73
Зловісний сон. <i>Переклад В. Струтинського</i>	75
Найпокірливіші. <i>Переклад А. Кацнельсона</i>	79
Так уже не буде. <i>Переклад Л. Первомайського</i>	80

Загін смерті. <i>Переклад М. Пригари</i>	81
Старий гад. <i>Переклад О. Новицького</i>	83
Вічне звучання. <i>Переклад Л. Первомайського</i>	85
Демонстрація. <i>Переклад М. Терещенки</i>	87
Що буде — буде. <i>Переклад Л. Первомайського</i>	88
Гадюка. <i>Переклад Я. Шпорти</i>	89
Переповнене серце. <i>Переклад А. Кацнельсона</i>	90
Могили наших героїв. <i>Переклад Л. Первомайського</i>	91
ІЗ КНИГИ «НОВА СИЛА»	
Безперервна боротьба. <i>Переклад М. Терещенка</i>	92
Чи ж на те нам зір, щоб дрімати? <i>Переклад С. Голованівського</i>	94
З ЕПОСУ «1905 РІК»	
Полями рідного краю. <i>Переклад І. Виргана</i>	95
Скарга землі. <i>Переклад І. Цитовича</i>	99
Завдання майбутнього. <i>Переклад В. Швеця</i>	104
ІЗ «ТИХОЇ КНИГИ»	
«У книгу ми на чорні сторінки мережимо рядки свої пісенні...» <i>Переклад О. Жолдака</i>	106
Руки. <i>Переклад І. Муратова</i>	107
Великий спокій. <i>Переклад М. Терещенка</i>	111
Той, що поліг у бою. <i>Переклад Д. Білоуса</i>	112
Руда іржа. <i>Переклад В. Швеця</i>	114
Поміркованому. <i>Переклад О. Новицького</i>	115
Баня. <i>Переклад І. Цитовича</i>	116

Камінь. <i>Переклад П. Дорошка</i> . . .	118
<i>Vitam, non mortem recogita!</i> <i>Переклад А. Щербака</i>	119
Нова будівля. <i>Переклад О. Новицького</i>	120
Правда. <i>Переклад М. Шеремета</i> . .	121
<i>ІЗ КНИГИ «ТІ, ЩО НЕ ЗАБУВАЮТЬ»</i>	
Вітчизні. <i>Переклад І. Цитовича</i> . . .	122
Ніколи. <i>Переклад О. Новицького</i> . .	125
Шлях героя. <i>Переклад Ф. Гаріна</i> . .	126
Супутниця-березка. <i>Переклад</i> <i>В. Швеця</i>	127
Під попелом. <i>Переклад Є. Дроб'язка</i>	129
Біля казанів життя. <i>Переклад М. Бажана</i>	130
Текуча вода. <i>Переклад В. Гуртовенко</i>	133
Переклик. <i>Переклад І. Цитовича</i> . .	134
Земле юності моєї. <i>Переклад І. Цитовича</i>	136
<i>ІЗ КНИГИ «КІНЕЦЬ І ПОЧАТОК»</i>	
Кінець і початок. <i>Переклад М. Бажана</i>	138
Дерево у чистім полі. <i>Переклад</i> <i>М. Шеремета</i>	144
Формування душі. <i>Переклад С. Крижанівського</i>	145
Роса і ягоди. <i>Переклад М. Шеремета</i>	146
Слова байрака. <i>Переклад Н. Тихого</i> .	147
Вишня і луг. <i>Переклад Н. Лісовенко</i>	148
Нетлінність. <i>Переклад М. Бажана</i> . .	149
Невгамовні коні. <i>Переклад Н. Тихого</i>	150
Мандрівник. <i>Переклад З. Гончарука</i>	151
Питалася дівчина... <i>Переклад Г. Кочура</i>	154
Вночі. <i>Переклад Я. Шпорти</i>	155

Якби. <i>Переклад О. Новицького</i> . . .	156
Незімкнутий перстень. <i>Переклад М. Зісмана</i>	157
Цвірінь! <i>Переклад І. Виргана</i> . . .	158
Живе життя. <i>Переклад П. Дорошка</i>	159
Дрібний дощик. <i>Переклад Н. Лісовенко</i>	160
Моя радість. <i>Переклад Г. Кочура</i> . .	161
Природа і душа. <i>Переклад І. Виргана</i>	162
На житньому полі. <i>Переклад О. Ющенко</i>	164
Озеро вночі. <i>Переклад О. Новицького</i>	165
З «ЕСКІЗНИХ ЗОШИТІВ ДАГДИ»	
Розв'язані пута. <i>Переклад Н. Тихого</i>	166
«Коли у небі вдаль зірки пливуть...» <i>Переклад О. Новицького</i>	167
«Усіх, усіх однаково любив я...» <i>Переклад О. Новицького</i>	168
Непахучий бузок. <i>Переклад І. Виргана</i>	169
Рука з перснем. <i>Переклад І. Кочура</i>	170
Тихо слухаю. <i>Переклад І. Виргана</i>	171
ОКРЕМІ ВІРШІ ТА ВІРШІ З ПОСМЕРТНИХ ЗБІРОК	
Видовище, що не дає спокою. <i>Переклад М. Рильського</i>	172
«Слава загиблим браттям!» <i>Переклад М. Терещенка</i>	173
Золоте повчання капіталістам. <i>Переклад Ф. Скляра</i>	174
«Як не трусил...» <i>Переклад В. Струтинського</i>	175
Пурпурна мантия. <i>Переклад П. Дорошко</i>	178

«Борцем я був у всі прожиті дні...»	
<i>Переклад М. Бажана</i>	179
«І сотні, й тисячі...» <i>Переклад</i>	
<i>О. Юценка</i>	181
Де це місце? <i>Переклад В. Гуртовенко</i>	182
Непрощений борг. <i>Переклад І. Вир-</i>	
<i>гана</i>	185
«Так, сумнівів більше вже нема...»	
<i>Переклад М. Рильського</i>	186
Виклик. <i>Переклад І. Неходи</i>	187
Час — це гроші. <i>Переклад Д. Білоуса</i>	189
Косар. <i>Переклад Ф. Скляра</i>	190
Травнева пісня. <i>Переклад С. Голова-</i>	
<i>нівського</i>	192
Пісня пташки. <i>Переклад І. Неходи</i>	196
Чого ти досягав? <i>Переклад С. Голо-</i>	
<i>ванівського</i>	197
Травневий маніфест. <i>Переклад І. Ци-</i>	
<i>товича</i>	199
Твій супокій. <i>Переклад Ф. Скляра</i>	202
Знов боротьба. <i>Переклад О. Новиць-</i>	
<i>кого</i>	203
«Не можна так, між іншим, співчу-	
<i>вать...» Переклад О. Новицького</i>	204
Коваль свого щастя. <i>Переклад І. Вир-</i>	
<i>гана</i>	205
«Який ти юності залишиш заповіт?»	
<i>Переклад А. Қацнельсона</i>	206
«В ранню весну...» <i>Переклад С. Кри-</i>	
<i>жанівського</i>	207
У височині. <i>Переклад П. Дорошка</i>	208
Рига. <i>Переклад Д. Білоуса</i>	209
Страти без кінця. <i>Переклад В. Стру-</i>	
<i>тинського</i>	211
Самотня хмара. <i>Переклад Г. Кочура</i>	212
Примітки.	213

ЯН РАЙНИС

Л и р и к а

(На українском языке)

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

Редактор Л. С. Малахова
Художник Л. Г. Склітовський
Художній редактор Б. Л. Тулін
Технічний редактор
А. П. Коробейников
Коректор С. Р. Смульська

Виготовлено на Київській книж-
ковій фабриці «Жовтень»
Державного комітету Ради
Міністрів УРСР по пресі,
Київ, Артема, 23-а.

Лінотипист І. І. Зільбердрут
Верстальник А. П. Мельник
Друкар В. А. Бронницький
Палітурник В. А. Вольська

Здано на виробництво 6/V 1965 р.
Підписано до друку 2/VII 1965 р.
Формат паперу 60×84¹/₃₂. Фізичн.
друк. арк. 6,531. Умовн. друк.
арк. 6,531. Обліково-видавн. арк.
5,073. Ціна 33 коп. Замовл. 165.
Тираж 5000.
Т. П.— 1965 — поз. 489.

33 коп.

К

